

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
İNANÇ TURİZMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İNANÇ TURİZMİ YÖNÜNDEN İZMİR'DEKİ KİLİSELER
VE SİNAGOGLAR**

Tunç İLADA

**Danışman
Doç. Dr. Ali Kazım Öz**

İZMİR – 2021

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezli Yüksek Lisans Dönem Projesi olarak sunduğum “İnanç Turizmi Yönünden İzmir’deki Kiliseler ve Sinagoglar” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2021

Tunç İLADA

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
İnanç Turizmi Yönünden İzmir'deki Kiliseler ve Sinagoglar
Tunç İLADA
Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı
İnanç Turizmi Programı
Yüksek Lisans Programı

Bu çalışmada inanç turizmi ekseninde İzmir'deki belli başlı kilise ve sinagoglar ele alınmıştır. Bu amaçla turizm, inanç turizmi ve onun günümüzdeki durumu ele alınmış ve buradan hareketle dünyadaki ve Türkiye'deki önemli merkezlerden örnekler çalışmada sunulmuştur. Tarihi süreçte Müslümanlar ve diğer din mensuplarının bir arada olduğu İzmir'in geçmişten günümüze durumu aktarılmıştır. Yapılan çalışmalar incelenmiş ve İzmir'de mensuplarınca uğranılan ve ziyaret edilen birçok kilise ve sinagog olduğu görülmüştür. Bu kilise ve sinagogların günümüze kadar gelenleri ve kayıtlarda bulunanlarının dışında tahrip olmuş ve kaybolmuş çeşitli dini mekanların da olduğu görülmüştür. Günümüzde bu mekanlara olan ilginin arttığı anlaşılmıştır.

Bütün bu eğilimlerin insanların geçmişten bugüne özellikle Tanrı inancı ve algısının etkili olduğu da çalışmada vurgulanmıştır. İlahi olan ve olmayan din mensuplarınca Tanrının çok farklı şekillerde algılanmış ve inanılmış olması ibadethanelerin ve manevi tatmin yerlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu çerçevede birçok bölge ve şehirlerde bu mabetler tarihi süreçten bu yana kurulmuş ve günümüze kadar bir süreç yaşanmıştır. Bu açıdan da İzmir özelinde bakıldığında çalışma kapsamında inanç turizmi çerçevesinde 14 kilise ve 14 sinagogla ilgili bilgiler verilmiş ve fotoğraflarla sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, inanç turizmi, kilise, sinagog

ABSTRACT
Master's Thesis
Tunç İLADA
Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Tourism Management
Faith Tourism Master Program

In this study, the major churches and synagogues in İzmir in terms of faith tourism are discussed. For this purpose, tourism, faith tourism and the current situation is discussed, and primary examples from Turkey and the world are presented in the study. The history of İzmir, where Muslims and other religious members have always lived together, is reflected comprehensively. Related studies were examined, and it was observed that there are many churches and synagogues visited by their members in İzmir. Apart from the churches and synagogues that have survived to the present day and been kept in the records, various religious sites that were destroyed and lost are also revealed. Interest in these places has been observed to increase lately.

It was also emphasized that people's belief in God and perceptions of God from past to present were effective in these structures. The fact that God was perceived and believed in many different ways by the believers of the divine and non-divine religions led to the emergence of places of worship and spiritual satisfaction. In this framework, these temples have been established in many regions and cities throughout history and have survived to the present day. From this point of view, information about 14 churches and 14 synagogues in İzmir was given within the scope of faith tourism and their photographs are presented.

Keywords: Tourism, faith tourism, church, synagogue

**İNANÇ TURİZMİ YÖNÜNDEN
İZMİR'DEKİ KİLİSELER VE SİNAGOGLAR**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	İİ
YEMİN METNİ	İİİ
ÖZET	İV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	İX
ŞEKİLLER TABLOSU	X
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.1. Turizm Kavramı	3
1.2.1. Katılanların Sayısına Göre Turizm	4
1.2.1.1. Bireysel Turizm	4
1.2.1.2. Grup Turizmi	5
1.2.1.3. Kitle Turizmi	5
1.2.2. Katılanların Yaşlarına Göre Turizm	5
1.2.2.1. Gençlik Turizmi	5
1.2.2.2. Yetişkin Turizmi	5
1.2.2.3. Üçüncü Yaş Turizmi	5
1.2.3. Ziyaret Edilen Yere Göre Turizm	6
1.2.3.1. İç Turizm	6
1.2.3.2. Dış Turizm	6
1.2.4. Katılanların Sosyo-Ekonomik Koşullarına Göre Turizm	6
1.2.5.1. Sosyal Turizm	6
1.2.5.2. Lüks Turizm	6
1.2.5. Katılanların Amaçlarına Göre Turizm	7

1.3. Turizmin Tarihsel Gelişimi	7
İKİNCİ BÖLÜM	10
2.1. Tanrı Algısı	10
2.2. Dinlerde Tanrı Algısı	11
2.2.1. İslam'da Tanrı	11
2.2.2. Hıristiyanlıkta Tanrı	12
2.2.3. Yahudilikte Tanrı	13
2.2.4. İlahi Olmayan Dinlerde Tanrı	14
2.3. İNANÇ TURİZMİ	16
2.3.1. İnanç ve Turizm İlişkisi	18
2.3.2. İnanç Turizminin Çeşitleri	19
2.3.3. Dünyada İnanç Turizmi	21
2.3.4. Türkiye'de İnanç Turizmi	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	26
3.1. İzmir'de İnanç Turizmi	26
3.2. İnanç Turizmi Yönünden İzmir'deki Kiliseler ve Sinagoglar	26
3.2.1. İzmir'deki Kiliseler	28
3.2.1.1. Alsancak, Dom Katedrali (Aziz İncilci Yahya Katolik Kilisesi)	28
3.2.1.2. Alsancak, Aziz Polikarpus Katolik Kilisesi (Saint Polycarpe)	30
3.2.1.3. Alsancak, Santa Maria Katolik Kilisesi (Denizciler Kilisesi)	32
3.2.1.4. Alsancak, İncilci Yuhanna / Yahya (St. John The Evangelist) Anglikan Kilisesi	33
3.2.1.5. Alsancak, Notre Dame Du Rosaire (Domeniken) Katolik Kilisesi	34
3.2.1.6. Alsancak, Felemenk Protestan Kilisesi (Ortodoks / Aya Fotini)	35
3.2.1.7. Bayraklı, Saint Antuan Katolik Kilisesi	37
3.2.1.8. Bornova, Santa Maria Katolik Kilisesi	39
3.2.1.9. Bornova, Azize Mecdelli Meryem Anglikan Kilisesi	41
3.2.1.10. Buca, Aziz Vaftizci Yahya Katolik Kilisesi	43

3.2.1.11. Göztepe, Notre Dame De Lourdes Katolik Kilisesi	45
3.2.1.12. Karşıyaka, Azize Helena (Saint Helen) Katolik Kilisesi	46
3.2.1.13. Kapılar, Aya Voukla Kilisesi (St. Vukolos)	47
3.2.1.14. Saint Jean Bazilikası (Selçuk)	48
3.2.2. İzmir'deki Sinagoglar	49
3.2.2.1. Sinyora Sinagogu	50
3.2.2.2. Shalom Sinagogu (Aydınlılar Sinagogu)	52
3.2.2.3. Roşaar Sinagogu	53
3.2.2.4. Kaal Kadoş Sinagogu	54
3.2.2.5. Hevra Sinagogu	55
3.2.2.6. Etz Haim Sinagogu	56
3.2.2.7. Bikur Holim Sinagogu	57
3.2.2.8. Beth İsrail Sinagogu	58
3.2.2.9. Algaze Sinagogu	60
3.2.2.10. Bet Hillel Sinagogu	62
3.2.2.11. Portekiz Sinagogu	63
3.2.2.12. Hahamhane	64
3.2.2.13. Şaar Aşamayım Sinagogu	65
3.2.2.14. Foresteros (Orahim) Sinagogu	66
SONUÇ VE ÖNERİLER	67
KAYNAKÇA	77

KISALTMALAR

AİEST : International Association of Scientific Experts in Tourism

MÖ : Milattan Önce

TÜBİTAK : Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu

BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

MS : Milattan Sonra

ŞEKİLLER TABLOSU

Şekil 1. Alsancak, Dom Katedrali (Aziz İncilci Yahya Katolik Kilisesi)	29
Şekil 2. Alsancak, Aziz Polikarpos Katolik Kilisesi (Saint Polycarpe)	31
Şekil 3. Alsancak, Santa Maria Katolik Kilisesi (Denizciler Kilisesi).....	32
Şekil 4. Alsancak, İncilci Yuhanna / Yahya Anglikan Kilisesi	33
Şekil 5. Alsancak, Notre Dame Du Rosaire (Domeniken) Katolik Kilisesi	34
Şekil 6. Alsancak, Felemenk Protestan Kilisesi (Ortodoks / Aya Fotini)	36
Şekil 7. Bayraklı, Saint Antuan Katolik Kilisesi	38
Şekil 8. Bornova, Santa Maria Katolik Kilisesi.....	40
Şekil 9. Bornova, Azize Mecdelli Meryem Anglikan Kilisesi	42
Şekil 10. Buca, Aziz Vaftizci Yahya Katolik Kilisesi	44
Şekil 11. Göztepe, Notre Dame De Lourdes Katolik Kilisesi	45
Şekil 12. Karşıyaka, Azize Helena (Saint Helen) Katolik Kilisesi	46
Şekil 13. Kapılar, Aya Voukla Kilisesi (St. Vukolos).....	47
Şekil 14. Saint Jean Bazilikası (Selçuk).....	48
Şekil 15. Sinyora Sinagogu	51
Şekil 16. Shalom Sinagogu.....	53
Şekil 17. Kaal Kadoş Sinagogu	54
Şekil 18. Hevra Sinagogu.....	55
Şekil 19. Etz Haim Sinagogu.....	56
Şekil 20. Bikur Holim Sinagogu.....	57
Şekil 21. Beth İsrail Sinagogu	59
Şekil 22. Algaze Sinagogu	61
Şekil 23. Bet Hillel Sinagogu	62
Şekil 24. Portekiz Sinagogu	63
Şekil 25. Hahamhane	64
Şekil 26. Şaar Aşamayım Sinagogu.....	65
Şekil 27 İzmir Kilise Lokasyonları	72
Şekil 28 Kilise Yürüyüş Turları.....	73
Şekil 29 Kilise Araçlı Turlar	74
Şekil 30 Kilise Araçlı Turlar (Selçuk).....	74
Şekil 31 İzmir Sinagog Lokasyonları.....	75
Şekil 32 Sinagog Yürüyüş Turları	76
Şekil 33 Sinagog Araçlı Turlar	76

GİRİŞ

Günümüzde yüzbinlerce insan gündelik hayatlarını sürdürdükleri mekanlardan kısa süreli farklı mekanlara seyahat amaçlı gitmektedirler. Bu seyahatlerde havayolu, denizyolu, karayolu ve raylı ulaşım hizmetlerinden faydalanmakta, gittikleri yerlerde konaklama amaçlı kalmaktadırlar. Ayrıca; mesleki, eğlence, gezme, değişik kültürleri görmek maksadıyla yapılan bu aktiviteler, aslında insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. İnsanlar çağlar boyunca değişik sebeplerle seyahat içinde olmuşlardır. Bu hareketli ve dinamik olayların gelişimi ve birçok kavramın meydana getirmiş ve bu durum bir kavramla ifade edilmiştir. Bu sözcük Turizmdir ve turizm sözcüğü insanlık tarihi boyunca var olmuş bu aktivitelerin günümüzde karşılığı sayılmaktadır.

Turizm sektörünün sınırları tanımlanmaya başlandığından bu yana sınırlarını çizmek oldukça güç olmuştur. Tüm turizm tanımlamaları içerisinde en çok kabul gören ise, insanların sürekli olarak ikamet ettikleri şehir veya ülkeden bir süreliğine ayrılarak başka şehir veya ülkede konaklamaları ve bu konaklamalar esnasında oluşan ticari aktiviteler olarak tanımlanmıştır.

Bu açıdan bakıldığında turizm kavramıyla ilgili şunlar söylenebilir:

- Turizmde sürekli ikametgâhtan dışarı çıkılarak yapılan seyahatler söz konusudur.
- Yapılan bu seyahatler geçici bir süre için olmalıdır.
- Bu seyahatler zaman olarak 24 saatten fazla 12 aydan az olmalıdır.

Zaman içinde turizm ve turizmin diğer tüm bileşenlerinin sürekli gelişim ve değişim halinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum turizm tanımının günden güne değiştiğini ortaya koymaktadır. Bu da turizmin “dinamik bir yapıya ve değişikliğe, değişime” açık olduğunu göstermektedir.

Bu açıdan bakıldığında turizm kavramı aslında toplumların alışkanlıklarının modern anlamda farklılaşması demektir. Bu durum ilk olarak sanayi devrimiyle başlamıştır. Bu tarihten itibaren de turizmin kapsamı ve içeriği değişmiştir. Bu

anlamda insan gücü ve emeğiyle iş görülen sektörlerde ve endüstrilerde makineleşme başlamış, böylece her şey kolay hale gelmiştir. Buradan arta kalan boş zamanlarını değerlendirmek isteyen insanlar ise çeşitli eğlence ve dinlence faaliyetlerinde bulunmak için bulundukları yerlerden başka yerlere seyahat etmeye başlamışlardır. Bu da doğal olarak turizmi doğurmuştur.

Günümüzde birçok insan gündelik yaşamlarını sürdürdükleri ortamlardan ve mekânlardan süreli olarak farklı yerlere gitme ihtiyacı hissetmektedirler. Özellikle *“mesleki, rekreasyon, gezi, değişik yerleri görme”* maksadıyla yapılan bu aktiviteler bu yüzyıla ait bir olay olarak değerlendirilse de bu seyahatlerin aslında insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir.

Turizm içerik ve çeşitleriyle zaman içinde birçok alana yayılmıştır. Bunlardan biri de “İnanç Turizmidir”. Bu çerçevede yapılan ziyaretler doğal olduğu gibi insanların yüzyıllar boyunca ortaya koydukları çeşitli eserler şeklinde de bireylerin ilgisini ve dikkatini çekmektedir. Bu açıdan da çeşitli inançların ve kültürlerin ürünleri ve yapıları ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada inanç turizmi çerçevesinde ele alınan kiliseler ve sinagoglar İzmir özelinde incelenip ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çeşitli dinlere sahne olan mekanlardaki eserler gibi İzmir’de de bu anlamda incelenecek kilise ve sinagoglar literatür bilgileri ile birlikte verilmiş ve çeşitli görsellerle ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Turizm Kavramı

“Turizm” kelimesinin kökeni Latincedeki “Tornus” sözcüğünden gelmektedir. “Geri gelme, dönüş yapma” manasına gelen sözcük daha sonra İngilizce ve Fransızcaya “hareket edilen yere geri dönmek koşuluyla yapılan seyahat” manasını taşıyan “tour” sözcüğüyle girmiştir. Turizm kelimesi ise “turlayan” anlamına gelen “tourist” ve “tour” sözcüğünden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Erdoğan, 1996: 8).

Uluslararası Turizm Uzmanları Birliğinin (Association International d’Experts Scientifiques du Tourisme-AIEST) 1954 yılında Palermo’da toplanan kongresinde turizm, insanların daimî yaşam alanlarından geçici bir süreliğine ve para kazanma gayesi olmadan, farklı rekreasyon amaçları ile gerçekleştirdikleri seyahatler olarak tanımlanmıştır. Uluslararası Turizm Akademisi (L’Academie Internationale du Tourisme) tarafından, 1953 yılında yayınlanan Milletlerarası Turizm Lügatında (Dictionnaire Internationale du Tourisme) yer alan tanıma göre *“turizm zevk amacıyla yapılan seyahatleri ifade eden bir deyim, bu özelliği taşıyan seyahatleri gerçekleştirmek için yapılan sosyal faaliyetlerin bütünü, turistin ihtiyaçlarını karşılamaya imkân veren bir endüstridir”* (Toskay, 1989: 37).

Turizmi farklı kriterlere göre çeşitlere ayrılmaktadır. Fakat turizm çeşitleri birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmamaktadır. Çünkü turizmi meydana getiren parçalar birbirleri yerine geçebileceği gibi, turizm geliştikçe yeni turizm çeşitleri de ortaya çıkabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında turizm kavramı, modern dünyada lüksü ve eliti ifade etse de toplumların alışkanlıklarının modern anlamda değişmesi sanayi devrimine kadar gitmektedir. Turizmin kapsamı ve içeriği bu zamandan itibaren değişmeye başlamıştır. Bu anlamda insan gücü ve emeğiyle iş görülen sektörlerde ve endüstrilerde makineleşme başlamış, insanların yükü hafiflemiş ve otomatikleşme toplumların hayatını kolaylaştırmıştır. Makineler insanlara kıyasla daha hızlı ve çabuk üretim yaptığı için çalışanlara daha fazla zaman kalmaya başlamıştır. Bu boş

zamanlarını değerlendirmek isteyen insanlar çeşitli eğlence ve dinlence faaliyetlerinde katılmak amacıyla bir yerden başka bir yere gitme ve gezme ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

1.2. Turizm Çeşitleri

Turizm çeşidi olarak birçok madde sayılabilir. Dinlenmek, gezmek, yeni yerler görmek, eğlenmek, değişik yiyecek-içecek kültürleriyle tanışmak gibi faaliyetleri bünyesinde barındıran turizmde, kişiden kişiye, toplumdan topluma, kültürden kültüre değişiklik gösterebilen olgular vardır. Bu değişiklik ve farklılaşma isteği turizm çeşitlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu çeşitlilik şu maddelerle ifade edilebilir;

- Katılanların sayısına,
- Katılanların yaşına,
- Ziyaret edilen yere,
- Sosyoekonomik koşullarına,
- Amaçlarına göre sıralanmaktadır.

1.2.1. Katılanların Sayısına Göre Turizm

Eğer kişi tek başına yani münferit şekilde turizm faaliyetine katılırsa buna “*bireysel turizm*”, benzer niteliklere sahip birden fazla kişinin turizm faaliyetine katılmasına “*grup turizmi*” ve kendi aralarında bir ilişki bulunmayan grupların turizm faaliyetine katılmasına “*kitle turizmi*” denildiği bilinmektedir.

1.2.1.1. Bireysel Turizm

Bireysel turizm daha çok kişisel katılımın esas alınmasından meydana gelmektedir. İnsanlar, yeni destinasyonlar keşfetme, macera merakı ve buna benzer sebeplerle turizm aktivitelerine şahsen katılmaktadır. Kişisel olarak turizme katılanların çoğunluğunu Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan insanlar oluşturmakla birlikte, Amerikalı, Kanadalı ve Avusturyalı vatandaşlar da gün geçtikçe çoğalmaktadır. Özellikle ülkemizin son yıllarda Ortadoğu ve AB ülkeleri ile arasındaki siyasi ilişkiler, kongre turizmi açısından etkili ve önemli neticeler vermektedir. Bunun yanında bireysel turizm katılımcılarının sayıları ile ilgili de ülkemizde son yıllarda artış gözlemlendiği ifade edilebilir (Hafçı, 2016: 11).

1.2.1.2. Grup Turizmi

Grup turizmi, birden fazla insanın toplu olarak turizm faaliyetinde katılma durumudur. Bunlara örnek olarak üçüncü yaş turist grubu ve okul çağındaki çocuklar verilebilir. Ayrıca dernek üyeleri, meslek grupları ve diğer öğrenci grupları da bunun içinde söylenebilir.

1.2.1.3. Kitle Turizmi

İnsanların kalabalıklar şeklinde dâhil oldukları turizm aktivitesi “kitle turizmi” olarak adlandırılmaktadır. Bu turizmde insanların daha çok paket turları satın aldıkları görülmektedir.

1.2.2. Katılanların Yaşlarına Göre Turizm

Yaş açısından turizm faaliyetine her yaştan insanın katıldığı bilinmektedir. İnsanların yaşları ile turizm faaliyetinde bulunmaları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Turizme katılanlar yaş grupları ile sınıflandırılmıştır. Bunlar gençlik, yetişkin ve üçüncü yaş turizmi şeklinde gruplanmışlardır.

1.2.2.1. Gençlik Turizmi

18 ve 35 yaşlarında turizm hareketi gerçekleştiren insanların aileleri ve diğer akrabaları olmadan turizme katılmalarına “gençlik turizmi” denilmektedir. Yeni yerler görmeye ve maceraya açık olan bu toplumsal grup, düşük standartlarda tatil yapmayı tercih edebilmektedir.

1.2.2.2. Yetişkin Turizmi

35 ve 65 arası yaş arasındakilerin dâhil oldukları turizm hareketlerine yetişkin turizmi adı verilmektedir. Bu yaş grubundaki insanlar hali hazırda iş hayatı içinde bulunmaktadır ve çalışma hayatına devam etmektedir.

1.2.2.3. Üçüncü Yaş Turizmi

Bu turizm çeşidinde “65 yaş ve üzeri yaş grubunda yer alan bireylerin katıldıkları turizm aktivitelerine üçüncü yaş turizmi” denilmiştir. Gelişmiş ülkelerde yaşam süreleri gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelere kıyasla daha uzundur. Sosyal sorumluluklarından (çocuklarını evlendirme, çalışma zorunluluğu vb. gibi) kurtulmuş

bu insanlar, dünyanın pek çok ülkesinde tur operatörleri tarafından hedef pazar olarak görülmektedir.

1.2.3. Ziyaret Edilen Yere Göre Turizm

1.2.3.1. İç Turizm

Ziyaret edilen yer açısından bir ülkede yaşayan vatandaşlar eğer ülke içerisinde turizm faaliyetine katılmayı tercih ediyorsa buna “iç turizm” denilmektedir. Ülkemizde son yıllarda yerli turist sayısında artış görülmekte ve iç turizme verilen değer yıldan yıla artmaktadır.

1.2.3.2. Dış Turizm

Dış turizm, bir ülkede yaşayan insanların ülke dışına, bireysel ya da grup olarak gitmesini ifade etmektedir. İç turizme göre çok daha masraflı olan bu turizm çeşidi, turiste pasaport ve vize ücreti gibi ek masraflar çıkarmaktadır.

1.2.4. Katılanların Sosyo-Ekonomik Koşullarına Göre Turizm

Katılanlar açısından ekonomik anlamda zayıf olan insanların katıldıkları turizm faaliyetleri “*Sosyal Turizm*”, ekonomik gücü yüksek insanlar tarafından gerçekleştirilen turizm ise “*Lüks Turizm*” diye ifade edilmektedir.

1.2.5.1. Sosyal Turizm

Bu turizm çeşidi, “*birçok kamu, özel sektör ve üçüncü sektör paydaşını ve birçok farklı girişimi*” birleştirmektedir (Minnaert vd., 2012: 19). Sosyal turizm, ekonomik güçleri zayıf olanların katıldığı bir turizm çeşididir. Sosyal Turizm bağlamında işçi, memur, emekli, esnaf, çiftçi vs. gibi kesimler bu turizmi oluşturmaktadır.

1.2.5.2. Lüks Turizm

Lüks turizm, ülke ortalamasının çok üzerinde bir gelire sahip olan ve pahalı alışkanlıklara sahip insanların turizm faaliyetinde bulunmasını ifade etmektedir. Türkiye’de bu kesime “*sosyete*” de denmektedir. Toplum tarafından değer ve saygı gören bu kişiler en fazla golf turizmini, kurvaziyer turizmini ve kumar turizmini tercih etmektedir.

1.2.5. Katılanların Amaçlarına Göre Turizm

Çağımızda bireyler turizm faaliyetlerine birçok sebepten katılım göstermektedirler. Özellikle Türkiye’de turizm çeşitlendirmesi, katılanların amaçlarına göre farklılık göstermektedir. Turizm ve Kültür Bakanlığı’nın araştırmalarında katılanların amaçlarına göre turizme bakıldığında deniz kum, güneş, toplantı, termal kaynaklar, yatçılık , mağara, dağ ve kış, av, golf, inanç, yayla, akarsu turizmi gibi çeşitler yer almaktadır.

1.3. Turizmin Tarihsel Gelişimi

Tarihsel anlamda sosyal çevrenin, ekonominin, sanayi ve teknolojinin, psikolojinin geçirdiği etkileşimler sonucu birçok değişimler meydana geldiği gibi turizm tarihinin de gösterdiği değişimler ilkçağlardan bugüne kadar gelmiştir. İlk çağların ilk seyahatlerinden biri de Güneydoğu Asya’dan yola çıkan Polinezyalıların 10-15 metrelik küçük sandallarla 2000 milin üzerinde yol aşarak Tahiti ve Hawaii adalarına varmaları olarak kabul edilebilir (Barutçugil, 1982: 28).

MÖ 3000 yıllarında Mısır piramitler ve tapınaklar sebebiyle, gezginlerin merakını cezbeden bir yer olmuştur. Antik Mısır’da ve Babil imparatorluğunda yolcular için yollar güvenli hale getirilip, konaklama dinlenme amacıyla yapılar oluşturulmuştur. Antik Yunan’da MÖ 700 Yıllarında Olimpiyatların başlaması, dünya turizm açısından bir mihenk taşı olarak kabul edilmektedir. Fakat zevk amacıyla ilk seyahatler Romalılar tarafından yapılmıştır (Barutçugil, 1982: 29). Bireyler turizm aktivitelerinde “seyahat ve konaklama” için para ile veya malla ödeme yolunu seçmektedirler. Fenike kültürü bugün, bir yerden başka bir yere ticaret için olarak giden ilk turistler olarak bilinirler.

Bugünkü anlamda turizm aktivitesi ise Antik Yunanda görülmeye başlanmıştır. Örneğin “MÖ 700’lü yıllarda Olimpiyatlar sayesinde spor turizmi” gerçekleştirildiği bilinmektedir (Gürson, 2004: 16-17). Daha sonraları; “Roma imparatorluğu, önce İtalya, sonra Helen dünyası, Akdeniz’in tamamına yakını Mısır ve bu günkü İngiltere adasına kadar olan alanı ele geçirerek, büyük bir imparatorluk” kurmuşlar ve bunun sonucunda da Akdeniz kültürü, Kuzey Avrupa’ya kadar yayılmıştır (İhsanoğlu ve Yörükoğulları, 2013: 57).

Marco Polo'nun seyahatine bakıldığında, yıllarca sürmüş ve çeşitli inançlara ve dillere sahip olan yerel halkları da aşarak, binlerce kilometre süren seyahatinde şahsi güvenliğinin korunduğu uluslararası bir yapının, etkili şekilde varlığını sürdürdüğünü kanıtlamaktadır (Gürson, 2004: 18).

Yirminci yüzyılın başlarında demir yolu başta olmak üzere ulaştırma alanı ve diğer alanlarda gelişmeler meydana gelmiştir. Deniz yolu, motorlu taşıtlar ve sivil havacılıkta büyük ilerleme yaşanmıştır. Bu ilerleme ve gelişme turizm ve turizm acentelerinde de kendini göstermiştir.

Son zamanlarda turizmin sağladığı roller hızla artmaktadır. Bu açıdan bakıldığında turizm, uluslararası arenada geniş olanaklar sağlayan bir iş alanıdır ve dünyada milyonlarca kişiye iş sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında dünyada ve Türkiye'de turizme verilen önem giderek artmaktadır. Bu durum ilerleyen zamanlardaki temel yönelimler ve tüketici profillerine bakıldığında "Dünya Turizm Örgütü'nün bazı çalışmaları değerlendirilerek" aşağıdaki tespitler ortaya konulmaktadır (TÜBİTAK, 2003: 22-23):

- Gelecekte (2000'li seneler) uzun mesafeli seyahatlerin artacak ve yeni destinasyonlar önem kazanabilecektir,
- Rezervasyon süreçlerinde elektronik teknolojinin önemi gün geçtikçe artabilecektir,
- Kişilerin eğitim ve refah düzeyindeki yükselme artacaktır,
- İnsan ömrü artacak ve emeklilik süresi uzayacaktır. Bunun sonucunda insanlar tatile zaman ayıracaklardır,
- Mesainin kısalması ve tatile ayrılan sürenin artması,
- Tüketicinin bilgilendirilmesi ve korunması sağlanacak.

Bu belirtilen gelişmelerde büyüme ve gelişim gösteren dünya bölgeleri içinde 2012 yılında yaşanan ekonomik krizler ve bazı siyasi ve sosyal sebeplerden dolayı neredeyse 6 yıllık bir süreç içinde değişim zaman içinde bazı ülkelerde azalma bile göstermiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki (BDT) artış önem kazanmaktadır (Türkiye Otelciler Federasyonu, 2013: 9).

Türkiye'nin yaşadığı ekonomik krizlere karşı tepki veren bir turizme sahip olduğu görülmektedir. 2001 ekonomik krizinden sonraki yıllarda bir yükselme yaşanırken 2008 krizinden sonra yükselişine ara verip durağan bir hale girdiği görülmektedir. Bir sonraki yıllar için kendini toparlarken 2012 krizine giren Dünya ve Türkiye tekrar olduğu yeri korumaya çalıştıktan sonra tekrar bir yükselişe geçmiştir. Özellikle son zamanlarda turizm alanının birçok açıdan gelişip artması ve bu artışın çekiciliği artırarak, güçlü yatırım şirketlerini turizm işletmelerini devralmaya yönelttiği görülmektedir (Klein ve Werthner, 1999: 13).

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Tanrı Algısı

Tanrı'ya dair tasavvur hakkında bazı din bilginlerinin görüşüne göre, “Tanrı tasavvuru aslında kendi hakkımızda konuşmamızın ve kendimizi yapılandırmamızın başlangıcı kabul edilmektedir. Tanrı gibi davranma (onun özelliklerini edinme) bu tasavvurun son hedefi kabul edilmektedir (Düzgün, 2005). Dış dünya ve evren ile ilişkisi bakımından en yaygın Tanrı tasavvurları, “Teizm, Deizm, Pan-enteizm başlıkları altında konu edilebilir. Fakat bu tasavvurlar bunlarla sınırlı değildir. Literatürde geçen Tanrı tasavvurlarına bakıldığında şunlar söylenebilir:

- Tanrı ezeli fakat sadece kendi özünü bilen varlık olarak Tanrı tasavvuru, bunun en iyi örneği Aristoteles'in “Hareket etmeyen, hareket ettirici (Muharriki evvel)sidir. Buna göre Tanrı ezeli, şuurlu bir varlıktır. O, kendi varlığının farkındadır ama âlemi bilmemekte ve ihtiva etmemektedir. Sadece kendisi gibi ezeli olan maddeye hareket vermekte fakat evrenden habersiz” olmaktadır.
- Klasik teizmde Tanrı ise; “ezeli, şuurlu, evreni yaratan, bilen, irade sahibi ve sonsuz kudreti” olan bir varlık olarak tasavvur edilmektedir.
- Klasik panteizmde ise Tanrı ise; “ezeli, bilinçli, evreni bilen, tüm varlığı ihtiva eden ve evrene içkin” olan varlık olarak tasavvur edilmektedir.
- Sınırlı Panteizmde ise Tanrı; “ezeli, bilinçli, evreni bilen, zamanla ilgili bulunan ve evreni kısmen içeren varlık” olarak tasavvur edilmektedir.
- Tanrı “ezeli, bilinçli, evreni bilen, ona içkin olan, ona ihata eden ve değişebilendir”. Bu görüş de anlaşıldığı kadarıyla Teizmin önemli yönlerini içermektedir. Bunun için, monoteist dinlerin Tanrı anlayışlarına felsefi bakımdan uygun düşen bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir.
- Ezeli varlık olan Tanrı; ezeli ve mutlaktır. Her şey ondan türemekte, fakat o, kendisinden sudur edenleri bilmediği gibi aynı zamanda içermemektedir. Bu anlayışın biraz daha farklı biçimine İslam felsefesinde rastlanmaktadır. Buna göre ilk varlık Tanrı kendi özünü bilir ve bu bilgi ile de evreni bilir

ya da evrende olup biten tek tek olayları külli olarak bilmektedir (Taylan, 2000).

Yıldıoan’a (2012: 24) göre tasavvur imajı, “*göüntülemeksizin göz önüne getirme, hayal etme, zihinde canlandırma*” manasında bir oluşum meydana getirme olarak ifade edilmiştir. Bunlarla birlikte düşüncenin bir türü olarak kabul edilen tasavvurun pek çok çeşidi olduğu gibi ne kadar olgu varsa o kadar da imaj türü bulunduğu söylenebilir (Ay, 1998: 90). Ayrıca bu kavramın oluşması ve süreç içinde zihinlerde yaşaması aslında küçük yaşlardan başlamaktadır. Sonrasında ise bu tasavvur fiziksel dünya hakkındaki duyumlar ile başlamaktadır. Zaman içinde algılar biçimlendirilmekte, farkına varılan nesneler ve verilerin farklılaştırılması meydana gelmektedir. Bu süreç sosyalleşmenin artmasıyla birlikte kişiliğin de devreye girmesini gerekli kılmıştır (Goldman, 1966).

2.2. Dinlerde Tanrı Algısı

İnsanın Tanrı’yla ilgili duygu ve düşünceleri Tanrı fikrini meydana getirmektedir. İnsan inansa da inanmasa da zihninde bir Tanrı tasavvuru ya da fikri vardır. Bu süreçte insanın Tanrı tasavvuruyla ilgili düşünce ve algılarını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Yani insanın Tanrı fikri sosyal ve kültürel ortamından, maruz kaldığı eğitimden ve ruhsal iç dünyasından etkilenecek oluşmaktadır (Aydın, 2010: 54).

2.2.1. İslam’da Tanrı

İnsan “beden ve ruhtan oluşan bir varlık olarak bilinmektedir. İnsan beden ve ruh yapısıyla bir bütünlük meydana getirmektedir. Bu bütünlük ise ruhun bir varlığa inanma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan da dünyadaki bütün toplulukların bir inanma ihtiyacı” vardır. Bu durum insanlığın kültür, sanat ve geleneklerinde çeşitli şekillerde görülmektedir (Aydın, 2009: 88). Bu inanç bütünlüğü ve ihtiyacı kişinin özünde başlamakta ve öyle devam etmektedir.

İnanç meselesi kişinin kendisiyle ilgili olduğu için “Tanrı tasavvurunun” bir özneliği bulunmaktadır. İslam kültürü içerisinde de Tanrı tasavvuruna ve tasavvurun nasıl olması gerektiğine ilişkin çeşitli fikir tartışmaları meydana gelmiştir. Bu açıdan bakıldığında tasavvur meselesine tek bir çerçeveden bakılmaması gerekmektedir. Çünkü Tanrı tasavvurunda “tasavvur edilemeyen bir alanın varlığını kabul etmek” kolay değildir (Alçelik, 2013. 19).

İslam dininde ise tanrıdan ziyade “Allah” lafzı kullanılmakta ve yaratıcı, yaradan gibi ifadelerle kişi bu tasavvuru dile getirmekte ve inanmaktadır. Bazı noktalarda “düşünce ekollerindeki farklılaşmaların, aynı kaynaklara dayansalar bile Allah tasavvurlarını geliştirdiği görülmüştür. Kelamcılar Allah’ı dış âleme yönelip ararken ortaya daha ziyade Allah’ın ne olmadığı durumu çıkarken sufiler iç âleme yönelip Allah’ı gönlün kuralları ile aramayı seçmişlerdir. Semavi dinlerdeki tasavvuru yönlendirici unsur ise vahiy meselesi olmuştur. Allah tasavvurunun da Kuran’ı Kerimde resmedilen çerçevede şekillendiği” anlaşılmaktadır. Bu noktada Allah’ın sıfat ve isimleri önemli bir yer tutmaktadır (Mehmedoğlu, 2011). Bir Müslüman “inanç anlamında bir yaratıcıya inandığı zaman bir bütün insan olma durumunu tamamlamış olacaktır. Bunun sonucunda da asla kaygılanmayacaktır. (Aydın, 2009: 89).

2.2.2. Hristiyanlıkta Tanrı

Birçok dinde olduğu gibi Hristiyanlıkta da bir Tanrı tasavvuru vardır. Fakat burada Tanrı teslisin birinci ve ana unsuru olarak kabul edilmektedir. Buna göre, “*Tanrı en mükemmel, sonsuz saf ruhtur ve her şeyin yaratıcısı ve sahibidir*”. Bu algılamaya göre, ruhu hiç kimse görmemiştir. “Oğul ise oğul-Allah’ın oğlu, Rab oğuldur”. Ruhül Kudüs teslis inancının üçüncü unsuru “*baba ve oğul ile aynı cevherde olduğu kabul edilen ilah*” olarak kabul edilmektedir (Aydın, 2008: 213).

Özetle Hristiyanlıkta tanrı tasavvuru fikri “*baba, oğul ve kutsal ruh üçlemesinden*” oluşmaktadır. Hristiyanlıkta Tanrı “*yumuşak, ılımlı, iyi ve mükemmel*” özellikleri olan bir güç olarak kabul edilmektedir. Bu tasavvur aslında Hristiyanlığın hızlı yayılmasıyla olmuştur. Çünkü Hristiyanlara göre Allah “teslisin ilk unsuru” kabul edilir ve o her şeyin yaratıcısı ve sahibidir (Zeren, 2010: 19).

Tarihi süreçte, Hristiyanlık miladi birinci asrın sonlarına kadar Yahudilikten ayrı tutulmamaktadır. Hz. İsa'ya Tanrının oğlu diyorlardı fakat “Tanrı” ifadesini kullanmıyorlardı. İlk Hristiyanlar kendilerini bir Yahudi mezhebi olarak gören “Esseniler” veya “Ferisiler”dir. Hristiyanlık dört yüzyıllık bir zamanda kurumsallaşmış ve bu süre içinde yayıldıkları coğrafyadaki farklı dini ve felsefi görüşlerin özellikle de Yahudiliğin etkisinde kaldıkları görülmüştür. Bu zaman içinde ise “Teslis”in anlaşılma meselesi ise hep tartışma konusu olarak devam etmiştir. Hz. İsa ne kadar Tanrı ne kadar insan, Tanrı’nın birliği ve teslis arasındaki ilişkinin mahiyeti tartışmanın ana konularını meydana getirmiştir (Başdemir, 2003: 103).

2.2.3. Yahudilikte Tanrı

Bahsedildiği gibi, Hristiyanlığın miladi birinci asrın sonlarına kadar Yahudilikten ayrı tutulmadığı anlaşılmaktadır. Hristiyanlığın ancak miladî birinci yüzyılın sonlarında doktrinleşmeye başlamıştır. Zaman içinde meydana gelen bu etkilerin sonucunda Hristiyan dünyasında, ilk dönemlerden beri farklı Tanrı anlayışlarının ortaya çıktığı bilinmektedir. Fakat “Teslis”in anlaşılma sorunu, meydana gelmiştir. Günümüzde ise bu tartışmalar halen sürmektedir (Başdemir, 2003:104). Bu açılardan bakıldığında Yahudilikte Tanrı kavramı Zebur’da şu ifadelerle sunulmuştur: “*Tanrı Bir’dir (Tesniye, 4:35,6:4), mukayese edilemez. Tanrı her şeyin kaynağıdır. (İşaya, 45: 7). Tanrı, zamanın üzerindedir ve evrenin dışındadır (İşaya, 66: 1, Yermiyau,23: 24). O sonsuzdur; başı ve sonu yoktur ve değişmez (Malahi, 3: 6). O, insanın tahayyül gücü açısından dünyanın dışındadır (Mezmurlar, 97: 9) fakat her şeyin temelini kendisidir (Çıkış, 3: 12-15). “Ruhumuzun ruhu olup, insanoğlunun hemen yakınındadır, (Mezmurlar,145: 18). O, kendini insanoğluna belli eden fakat çoklukla da ‘saklı kalan’ bir Tanrıdır.” (İşaya, 45: 15)* Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Tanrı tasavvurunun Hristiyanlıkla benzer olduğu söylenebilir (<http://www.salom.com.tr/>).

2.2.4. İlahi Olmayan Dinlerde Tanrı

Kutsal dinler haricindeki inanışlarda “Tanrı fikri faklı ritüeller ve kültürel yerelliklerle ortaya” konulmuştur. İlahi olmayan birçok inanış olmasına karşın konunun anlaşılması açısından belli başlılarına (Eski Mısır, Eski Yunan, Gök Tanrı, Zerdüşlük, Hinduizm, Şintoizm) değinilecektir.

Eski Mısır dininde “güçlü bir tanrı inancı ve anlayışı bulunmaktadır. Fakat bu inanç sisteminin monoteist mi, yoksa politeist inanç esasına mı dayalı olduğu meselesinde çeşitli tartışmalar” bulunmaktadır. Özellikle Antik Mısır yazıtlarında bahsi geçen tanrı, “*her şeyin yaratıcısı, ebedi, bilgisi sonsuz, gözle algılanamayan ancak yakarışları kabul eden...*” ulu bir varlıktır. Fakat ifade edilen özellikler birden fazla yaratıcıya da yöneltilerek ifade edilmiştir. Bu diğer yaratıcılar, tek yaratıcının farklı isimleri ve tecellileri olarak da algılanmış ve söylenmiştir (Zeren, 2010: 6).

Eski Yunan tanrı anlayışında ise politeizm (çok tanrıcılık) inancı ağır basmaktadır. Bu anlamda Homeros’un şiirlerinde tanrılar, ölümsüz varlıklar olarak nitelendirilmektedir. Özellikle Sokrates öncesi felsefe prensiplerinde “tanrı anlayışında” tek inanca doğru gelişmeler kaydedilmiştir. Sokrates tanrılarla ilgili özellikle “ahlak yoksunluğu yakıştırmaları” eleştirmiştir. Sonrasında Platon ise alışlagelmiş Yunan tanrılarına atıflarda bulunmuş fakat konularında yer verdiği tanrısal varlıkların içeriği bu tanrılarla uyum göstermemiştir. Platon’un bakışına göre tanrı üstün vasıflıdır. Bu anlamda Aristoteles’in dünyasında tanrı “hareketin sebebi” ise de kendisinin hareket etmediği anlaşılmaktadır. Algılanan bu anlayışta “tabiat ilahi kabul edilip varlık başlangıcını tanrıdan almakta ve kendini üstün bir şekilde gerçekleştirmektedir. Bu noktada Antik Yunan inanışı alışlagelmiş inançtan farklılaşmakta ve yeni özellikler” kazanmaktadır (Zeren, 2010: 7).

İlahi olmayan diğer bir din ise Geleneksel Türk dinidir. Tanrı; “*insanların kaderini tayin eden, hayata doğrudan müdahalede bulunan, emir veren ve emrine uymayanı cezalandıran, ezeli ve ebedi olan bir güçtür*”. Tüm bu vasıflarla birlikte o birdir ve tektir (Topaloğlu, 1989: 473). Bunun için de Türklerin İslam anlayışındaki Tanrı tasavvuru birbiriyle uyuşmaktadır. Zerdüşlükteki Tanrı tasavvuruna bakıldığında, inanış olarak “*tek ve büyük*” olmakta ancak Tanrının gücü bir manada sınırlı olmaktadır. Bunun nedeni, yapı bakımından ona tamamen zıt bir güç

bulunmaktadır ve belli bir süre içinde “Ahura Mazda”nın (Bir İran Peygamberi olan Zerdüş, dokunulmayan, işitilmeyen ve görünmeyen varlığa inancı öğreten bir dini liderdir. Bu varlık ise Ahura Mazda’dır ve dünyadaki bütün iyilikleri yaratan tek ‘Us Tanrısı’dır) işlerine karşı gelip kötülöklere yol açabilmektedir (Zeren, 2010: 8).

İlahi olmayan Hinduizm’in mezheplerindeki Tanrı anlayışına bakıldığında, “tek ve Yüce Tanrı” düşüncesinin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede “Vişnuculuk’ta Vişnu” ve bütün diğler tanrıların kendi buyruğuna verildiğı, parçalanmamış ve kalbi sevginin kendisine borçlu olunduğı Yüce Tanrı olarak bilinmektedir. Ayrıca “Şivacılık için Şiva”, Yüce Tanrı kabul edilmekte ve bütün diğler tanrılar ise kendisine tabi olmaktadır. Bunlarla birlikte, “saf monoteizm” olgusu özellikle Tanrı sevgisinin “somut ve derin tecrübesinde (bhakti)” görölmektedir. Çünkü Hindu bhakti, sevgi ve Tanrıya teslim olma manalarına gelmekte ve “Yüce Şahıs” tanrı tasavvur fikrini oluşturmaktadır. Ayrıca bu tasavvurda *“Tanrı’nın inayetinin etkili hale gelebildiğı arındırılmış bir kalbin ve tövbenin gerekliliğıyle ve Tanrı’yla bir olma, onunla dostluğu gerçekleştirme ihtiyacı ve yalnızca ona dayanmanın ve yalnızca ona yapılan ibadetin ve teslimiyetin derin anlamı”* görölmektedir (Dhavamony, Mariasusai ve Aydın, 2010: 194).

Japonların dini olan Şintoizm’de (Japonların geleneksel inancıdır ve geçmişte Japonya’da resmi dini olarak kabul görmüştür. Sadece Japonya’da bu inanca katılan 119 milyon kişi bulunmaktadır. En eski dinlerden olan Şinto bir tür animizmdir) ise ruh ve tanrılar çoktur. Buradaki Tanrı tasavvurunda tabiattaki birçok unsurun veya imparatorların tanrılaştırıldığı anlaşılmaktadır. Şintoistlerin politeist yapısı uzun zaman devam etmiş ve hala sürmektedir (Schimmel, 1999: 23).

2.3. İnanç Turizmi

İnanç turizmi, kutsal mekanların farklı dinlere ait turistlerce görülmesi ve ruhani ihtiyaçları tatmin etmek için yapılan yolculuklar şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca inanç turizmi, insanların sürekli yaşadıkları, yerler haricinde inanç yerlerine kişisel inançları için yaptıkları ve seyahatlerinde çoğunlukla turizm sektörünün sunduğu hizmetleri kullanarak kısa süreli konaklamalarından oluşan aktiviteler bütününe denilmektedir.

Başka bir ifadeyle kutsal alanların bu inançlara sahip ziyaretçilerce ziyaret edilmesinin, turizm konusu içinde araştırılması inanç turizmi kapsamında değerlendirilmektedir. Tarihsel olarak bakıldığında inanç turizminin dini bir vecibe olan hac ziyaretiyle başladığı ve ilk insandan itibaren süregeldiği söylenebilir. Bu çevreden bakılınca kutsal yerler, bir toplumun dinî hayatının merkezinde bulunan, birey yaşamına yön veren ve değer katan yerler olarak bilinmektedir.

Bu açıdan da dini seyahat böyle adlandırılabilir:

- “Bir Haç Bölgesine Seyahat (kutsal coğrafyalara yapılan seyahatler)”
- “İnanç Amaçlı Seyahatler (Hristiyanlık konusunda konferanslar)”
- “Dostlar ile Eğlence Seyahatleri (dini amaçlı kurvaziye seyahatler)”

İnanç turizmi, dinler ve inançlarla ilişkili şekilde; farklı din ve inançların bazı sebeplerle kendince değerli saydığı kutsal yerlere, bu yerlerdeki kutsal mekânlara yapılan ziyaretler çağrışmaktadır (Haleva, 2007: 62). Birçok tanımının olmasının yanında; “İnsanların devamlı şekilde ikamet ettikleri, normal ihtiyaçlarını karşıladıkları bölgelerin haricinde, inançlarının gerektirdiği aktiviteleri yerine getirmek, inanç turizmi bölgelerini görmek amacıyla gerçekleştirdikleri yolculukların turizm konusu içerisinde araştırılması” şeklinde tanımlanmıştır. Diğer tabirle “inanç sebebi ile mecbur gördüğü kutsal alanları ziyaret ederek manevi mutluluğu arayan bireylerin katıldığı turizm türüdür” olarak da ifade edilmektedir.

İnanç turizmini; *“İnsanların ruhani inanışları için gerçekleştirdikleri ve seyahatlerde çoğunlukla turizm sektörünün sunduğu hizmetleri kullanarak, kısa süreli*

konaklamalarından oluşan aktiviteler bütünü” şeklinde dile getirirken, Küçük (2003: 767) ise inanç turizmini; “kutsal yerleri ziyaret etme, inançsal ritüellere iştirak etme veya izleyici olma, inanç görevlerini gerçekleştirme maksadı ile gerçekleştirilen ziyaretler ve faaliyetler” olarak ifade etmektedir. Bunlarla birlikte inanç turizminin “sosyoekonomik ve kültürel” etkileri kapsayan bazı özellikleri maddelemek gerekirse (Albayrak, 2013);

- Bireylerin inanç mekanları tecrübe etme arzusu veya inanç açısından görevi gereği bir talep oluşturmaktadır. İnsanlar bu yerlere bulundukları ortamda gitmektedir.
- İnsanları inanç turizmine ilgi, “psikolojik, manevi kaynakların varlığı, özel gün ve kutlamalarda inanç hislerini paylaşma hareketleri” şeklinde sayılabilir.
- İnanç turizmi bireylerin manevi duygularını gerçekleştirdikleri ve daha rahat hissettikleri turizm türü olarak söylenebilir. Bu sebeple inanç turizminin insanların “sosyal ve ruhsal” dinlenmelerini kapsayan turizm çeşididir.
- Doğası itibarıyla insan, yaşlandıkça ruhani açıdan tatmin hissini artmasından dolayı üçüncü yaş turizmine ilgi duymaktadır.
- İnanç turizmi her zaman gerçekleştirilememekte ve bundan dolayı da gidilecek yerde mutlaka inanç cazibe mekanlarının bulunması şarttır. Bu durum da turizm bölgelerinde avantaj sağlamaktadır.
- İnanç turizmi bulunduğu yerdeki farklı dinlerden insanların kaynaşmasını sağlamaktadır.
- İnanç turizminin olduğu yerde aynı zamanda manevi değerler maddi değerlere dönüşmektedir.
- İnanç turizmi cazibe açısından özel aktivitelerdir. Birtakım yerlere hac merkezi şeklinde ziyaretler gerçekleştirilmesi de zorunlu bir turizm potansiyel oluşturmaktadır.
- Toplamlar ve inançlar arasında bağ kurması açısından da etkili olan bir turizm hareketliliği olarak bilinmektedir.

2.3.1. İnanç ve Turizm İlişkisi

Eski dönemlerden bugüne değin dünyadaki tüm dinler inananlarına kutsal mekanları ziyaretini şart koşarken, bu ziyaretlerin inananları dünyevi ya da manevi sıkıntılardan arındıracağı ümidini dile getirmiştir. Kutsal mekanlara dini vecibelerini yerine getirme, arınma, iyileşme gibi sebeplerle yapılan ziyaretler hac diye isimlendirilmektedir. Bu anlamda dini bir vecibe olan hac, bir arınma vesilesi ve bir ibadet hükmündedir. Bu genelde bütün dinlerde inanışlarda hac ibadeti şeklinde, inanmanın bir sonucudur ve bunlar da inancı pekiştirmenin ve birleştirmenin bir parçası gibidir. Bu durum dinler olduğu sürece de devam edecektir.

Bu çerçevede din ve turizm ilişkisi önemli olmakta ve din etkeninin turizm konusunda sosyolojik ve ekonomik yönünü bilmek gerekmektedir. İnançların turizmdeki ekonomik etkisi bu sektörü cazip kılmıştır. Bunun sebebi de insanların inançlarının ve geleneklerini yerine getirmek amacıyla harcama yapmasından kaynaklanmaktadır. Böylece turizm alanındaki işletmeleri inanç turizmi çerçevesinde faaliyetler yapmaya motive olmaktadır.

Turizm, seyahat anlamında etkisi çoktur. Bu anlamda insanlar da eskiden beri seyahate eğilimlidir. Bu özellikle “dini yapılar, dini özel günler, ayinler, dini inançlar” turist davranışını çeşitli şekillerde etkileyen ve bireyleri inanç turizmine yönelten etkenlerdendir. İnanç meselesi olduğundan dolayı da insanların söz konusu mekânlara yönelik seyahatlerini, ibadetlerin mekânla ilişkili oluşu etkilemektedir.

Dolayısıyla bu durum ziyaret edilen ülkelerin ve bu ülkelerde hizmet sunan kuruluşların planlamasına, inanç turizmine daha çok zaman ve bütçe ayırmalarına neden olmuştur. Kültürel ve sosyal olarak değerlendirildiğinde, aynı amaçlar uğruna farklı milletten, farklı kültürden bireylerin farklı dilleri konuşmalarına rağmen, kutsallığına inandıkları mekânlara aynı duygularla seyahatler gerçekleştirmeleri, toplumsal açıdan manevi bir yaklaşım sağlamaktadır ve kardeşlik duygusunu öne çıkarmaktadır.

Dini inançları gereği vazifelerini yerine getirmek için seyahat eden turist sayısının her geçen gün arttığı görülmektedir. Çünkü insanlar için dini inanışlar çok

önemli bir unsurdur. Bundan dolayı dini sebeplerle ziyarette bulunan turistlerin sayısının zaman geçtikçe arttığı görülmekte ve bu ziyaretler, turizm sektöründe ciddi bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Din, inanç sebebiyle seyahat eden turistler için önemli olduğu kadar, yerel halklar için de çok hassas bir konudur. İnanç turizmine yönelik seyahatlerin beklenen düzeyde gerçekleşebilmesi için ziyaret edilen yerlerde yaşayan insanların da dini sebeplerle seyahat eden turistlere, turistlerin kutsal mekânlarına ve inançlarına saygı göstermeleri gerekmektedir.

2.3.2. İnanç Turizminin Çeşitleri

İnanç turizmi; inanç turizminin ülke sınırları içerisinde olup olmaması durumunda “aktif” ve “pasif” biçiminde farklı olarak değerlendirilmektedir. Dinlerle birlikte kutsal mekanların ziyareti bireysel tercihleri aşmıştır. Bundan dolayı dini mekanlar birçok birey için odak noktası olmuş ve adeta global akım halini almıştır. Şimdilerde bu seyahatler farklı biçimlerde ve bakış açıları ile farklı bir konseptler meydana getirmişlerdir.

Çağımızda hayat koşulları bireyleri yıpratmaktadır ve bu da bireylerin fani konulardan biraz olsun ayrılmak amacıyla inançlarına bağlanmayı artırmış ve hac görevini ifa etmeyi beraberinde getirmiştir. Bunlarla birlikte turistik öğelerin konforu hızla gelişen teknolojiyle artmış, çalışma şartları eskiye nazaran daha da düzelmiştir. Ayrıca kültürel eksiklik tamamlanması isteği gibi genel sebeplerle tüm dinlerde hac meselesi önemli hale gelmiştir.

Bütün bunlara bakıldığında dini inançları sebebiyle hac görevlerini yapmak amacıyla büyük göç hareketleri olmuş ve ekonomik ve sosyal açıdan ülkeler etkilenmişlerdir. Bu durum özellikle ekonomik sıkıntılar yaşayan ülkelere ekonomik imkânlar sunmuştur. Bir anlamda hac görevlerinin yerine getirilmesine imkân veren inanç lokasyonlarına sahip olmak, bu ülkelerin turizm açısından ilerlemesine ve gelişmelerine bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu çerçevede inanç turizmi, bu turizmin iştirakçılarının davranışlarına göre; “aktif inanç turizmi ve pasif inanç turizmi” olarak ikiye ayrılmıştır.

Aktif inanç turizmi

Aktif inanç turizmi bir ülkenin insanlarının başka ülkeyi dini sebeplerden ziyaret etme manasına gelmektedir. Mesela Hristiyanların Türkiye’de İzmir’de bulunan Meryem Ana Evinin ziyaret etmesi gibi. Başka bir deyişle dini amaçla başka ülkeye yapılan ziyarete aktif inanç turizm denilmektedir. Başka bir örnek verilecek olursa Aziz Pavlus yılı olmasından dolayı dini ihtiyaçlarını gerçekleştirmek amacıyla Türkiye’ye yapılan seyahatler Türkiye açısından “Aktif İnanç Turizmi” kategorisine girmektedir.

Bu inanç turizminde asıl olan şey hac ziyaretlerinin merkezinde değildir. Bunun sonucunda da zaten ziyaretçiler döviz bırakıp ülke ekonomisine katkı sağlamış olacaklardır. Buna bir başka örnek de ülkemizden Arabistan’a umre ve hac görevlerini yapmak amacıyla Medine ve Mekke’ye düzenli olarak birçok insanın yolculuk etmesi Arabistan için “aktif inanç turizmi” olmaktadır.

Pasif inanç turizmi

Tanım olarak bakıldığında bu turizmde aktif inanç turizminin aksine bir ülke insanının dini inancının gereğini yapmak için diğer bir ülkede bulunan dini mekânlara yaptıkları seyahatlere ve bu seyahatleri süresince inanç turizmi faaliyetleri içinde bulunmasına ve yararlanmasına denmektedir. Her yıl ülkemize inançları gereği dini mekânları ziyarete gelen turistler, bizim için aktif inanç turizmine, turistlerin geldiği ülke için ise pasif inanç turizmine örnektir. Taş (2015) ve Dermican’ın (2014) ifade ettiği gibi “pasif inanç turizmi için yadsınamaz olan, hac yolculukları gerçekleştirilen inanç bölgelerine sahiplik olmamalıdır. İnanç turizmi bölgesi olan ülkenin bizzat bulunduğu bölgeye” ziyaret yapmaktır. Başka önemli nokta ise bu süreçte turizm sağlayıcılarının olanaklarından faydalanarak o bölgeye para kazandırmaktır. Bu da o ülkenin döviz talebini arttırmakta ve pasif inanç turizmine katılanların görünmeyen ithalatı söz konusudur. Pasif inanç turizmi çerçevesinde asıl şey, hac ziyaretleri yapılan dini yerlerden ziyade, imkanlardan faydalanıp harcama yapmaktır.

2.3.3. Dünyada İnanç Turizmi

Turizm sektörü gün geçtikçe daha da gelişmeye başlamıştır. Bu da farklı turizm alanlarının ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Bunda çağımızın bilgi çağı olması ve seyahatlerin hızlı gerçekleşmesinin ve insanların gezme isteğinin de etkisi büyüktür.

Hac yolculuğu insanlar tarafından bilinen önemli yolculuklardandır. Özellikle “Hinduizm, İslamiyet ve Hristiyanlık” gibi dünyanın en büyük inanç merkezlerinin ziyaret yerleri fazla turist ve ziyaretçi çekmektedir. Mesela Musevilikte Kudüs, Hristiyanlıkta Kudüs, Ephesus, Roma, İslamiyet’te Mekke ve Medine, buralar en çok ziyaretçi alan yerlerdir.

İnanç Turizmi alanın büyüklüğüne bakıldığında aşağı yukarı 20 milyar dolara varmaktadır. Örnek vereceksek İsrail inanç turizmi konusunda ilk sıralardadır. İsrail’i “Yunanistan, İtalya ve Mısır” gibi ülkeler izlemektedir. Bu çerçevede dünya veri göstergelerine bakıldığında turizmde, genel krizlerden kaynaklı bir düşüş vardır. 2009 yılında dünyadaki uluslararası turizm gelirlerinin 2008 yılına kıyasla %5 oranında azaldığı görülmüştür (www.tourismlifeinturkey.com).

Avrupa’da inanç turizmine bakıldığında, hac yeri olarak kabul edilen yerler ile kutsal yerlerin ziyaretinden ve senenin bazı dönemlerinde tertiplenen kutlamalardan meydana gelmektedir. Dini turizm açısından önemli yerlerden biri de Yahudilerin kutsal saydıkları İsrail’dir. Kudüs hem Yahudiler hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar için inanç turizmi merkezleridir. İsrail devleti buralara inan sahiplerini çekmek için Amerika Birleşik Devletleri’nde farklı pazarlama çalışmaları gerçekleştirmektedir.

2.3.4. Türkiye’de İnanç Turizmi

Ülkemiz tarihi seyir içinde büyük uygarlıklara ev sahibi olmuştur. Osmanlı devleti döneminde hoşgörüyle bu topraklarda din hayat imkânı bulmuştur. Ülkemizin her karış toprağı çeşitli bir inanç ve renklerle süslenmiştir. Bu ise kültürümüzün çeşitliliğinin göstergesidir. Türkiye elindeki doğa güzellikleri, kültürel ve manevi değerlerle farklı turizm faaliyetlerine imkân sunmaktadır. Ancak ülkemizdeki bu kapasiteyi keşfetmede geç kalmış ve belirli turizm faaliyetlerinde yoğunlaştığından alternatif turizm gelişmemiştir.

İnanç, ticaret amacı taşımayan bir olgu iken turizm için ekonomik bir kaynak ifade etmektedir. İnsanlar inançları doğrultusunda turizm faaliyetinde bulunmaktadır. Bunun yanında insanlar inançlarının farklı olmasına rağmen merak dürtüleri doğrultusunda dini mekânları ziyaret etmektedirler (Özgüç, 2003, 84).

İnanç turizmi dinamik ve statik özelliklere sahip bir faaliyettir. Faaliyet süresince yapılan çevre değişikliği ve etkinliği dinamizmin ifadesidir. Turist dini amaçla geldiği mekânda faaliyetini gerçekleştirmekte bunun yanında bölgedeki diğer alternatif turizm etkinliklerinden de yararlanma imkanına sahiptir. Ülkemiz insanlık tarihiyle birlikte kültür alışverişinin en fazla yapıldığı yerlerden biri olmuştur. Türkiye toprakları Urartular, Hititler, Frigler, Lidyalılar, Likyalılar, Medler, Romalılar ve Bizanslılar’a ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin eserlerini topraklarında yaşatmıştır (Küçük, 2013: 39). Anadolu toprakları birçok dinin birleştiği kesişme noktası niteliğindedir. Bu topraklarda barış, kardeşlik, hoşgörü ve sevgi hissedilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı “İnanç Turizmi” projesi çerçevesinde Anadolu’da birçok eser tespitinde bulunmuştur. Bu eserlerden 167 tanesi İslamiyet’e, 129 tanesi Hristiyanlığa ve 20 tanesi de Museviliğe aittir (www.kultur.gov.tr).

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) 1965’li senelerde ortaya koyduğu çalışmalarla Türkiye’de “İnanç Turizmi” faaliyetlerine yönelik istatistikleri derlemeye başlamıştır. İlerleyen senelerde bunlar geliştirilmiş dini ve kutsal mekanların envanterleri hazırlanmış ve birçok tanıtım etkinliğinde bulunulmuştur. Bu doğrultuda turizm firmaları iş birliği ile inanç turizmi turları düzenlenmiştir (Küçük, 2013: 37-51).

Ülkemiz Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam diniyle ilgili eserleri kapsamında barındırmasından dolayı inanç turizmi konusunda ciddi bir öneme sahiptir. Türkiye'de son yıllarda üç büyük semavi dinin önemli eserlerini ve ibadet yerleri tespit edilip inanç turizmini geliştirme çabaları sürmüştür. Ülke çapında, çeşitli kuruluşlar ve üniversitelerin gayretiyle ortaya konan envanter çalışmasında önemli yerlerin tespiti yapılmıştır.

Bu çerçevede yapılanlara bakıldığında;

- 1990'lı yıllarda İnanç turizmiyle ilgili envanter bilgisi açısından farklı aktiviteler gerçekleştirilmektedir.
- 1990'lı yıllarda İnanç Turizmi temalı turların yapılması planlanmış ve alan profesyonellerine prezantasyonlar yapılmıştır.
- “2000’e Doğru İnanç Turizmi” adı ile Denizli ve Pamukkale’de yapılan kongreler sonrası 2002 yılında Diyanet İşleri başkanlığında “I. İnanç Turizmi Günleri”, 2004 yılında İzmir ilinde “II. İnanç Turizmi Günleri” tertiplenerek mesele güncel tutulmuştur.
- Bugün 43 il Turizm Bakanlığı tarafından, “inanç turizm konusunda önemi olan şehirler” kapsamındadır.

Bugün bakıldığında ülkemiz birçok uygarlığa anavatan olmuş ve doğurgan toprağı yüzyıllar boyunca birçok ulusun merakını çekmiştir. Türklerin Anadolu’da egemen olmasından sonra çok çabuk İslami nüfusu artmış ve Anadolu’da zamanla “dervişler, şeyhler, inanç anlamında önemli şahsiyetler” yaşamış ve haklara rehberlik eden bir yol çizmişlerdir. Çağımızdaysa geçmişte Anadolu’da yaşamış bu rehber nitelikli inanç karakterlerin yaşadıkları yerlerde senenin belirli dönemlerinde etkinlikler düzenlenmiş ve bu törenler her yıl biraz daha turistik birer aktivite kimliğini almıştır. Çeşitli illerimizde yapılan inanç turizmine yönelik etkinlikleri şunlardır:

- 18 Ağustos- Ankara-Geleneksel Hacı Bektaş-ı Veli Anma Törenleri
- Haziran Ayının 1. Haftası- Antalya-Abdal Musa’yı Anma Töreni
- Eylül Ayının 2. Haftası- Aksaray-Somuncubaba Anma Törenleri
- 1-30 Haziran- Bursa-Barokfakih Hazretleri Anma Töreni
- Temmuz Ayının 1. Haftası- Bursa-Dolubaba’yı Anma Günü

- 23-30 Ağustos- Erzurum-İbrahim Hakkı Hazretlerini Anma Törenleri
- Mayıs'ın 4. Haftası- Eskişehir-Şeyh Süceattin-i Veliyi Anma Törenleri
- Temmuz'un 1. Haftası- Giresun-Seyyid Mahmud Çağırğan Veliyi Anma Törenleri
- 25 Eylül- Giresun-Seyyid Mahmud Çağırğan Veliyi Anma Törenleri
- Ağustos Ayı- Isparta-Seyyid Veli Baba Sultan Aşıklar Gecesi Pilav Festivali
- Mayıs Ayının 1. Haftası- Kastamonu-Şeyh Şaban-ı Veliyi Anma Törenleri
- 27 Kasım- Seyid Burhanettini Anma Günü
- 10-17 Aralık- Konya-Mevlana'yı Anma Törenleri
- Eylül Ayının 1. Haftası- Kütahya-Hayme Anayı Anma Törenleri
- Eylül Ayı- Şanlıurfa-Eyyüb Nebi Sabır Etkinliği
- Temmuz Ayının 3. Haftası- Tokat-Hasan Şeyhi Anma Törenleri

Türkiye’de İnanç turizmi açısından bakıldığında Osmanlıdan bugüne birçok destinasyon vardır. Bu anlamda en önemli şehirlerden biri İstanbul’dur. İstanbul Milattan önce 658 yılında Sarayburnu mevkiinde Bizantium ismi ile Helen kolonicileri tarafından kurulmuştur ve daha sonraları Romalıların Milattan sonra ikinci yüzyılda bölgeye yerleşmesi ve Milattan sonra dördüncü yüzyılda Konstantinopolis adı kullanılmaya başlanmıştır. 1453 senesinde Fatih Sultan Mehmet’in şehri alması ile Osmanlı imparatorluğu idaresine geçen İstanbul, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanı ile Türkiye’nin en kalabalık şehri olmuştur. Bu çerçevede İstanbul kültür turizminde ve inanç turizminde yer alan çeşitli mekanlar bulunmaktadır (kultur.gov.tr).

İnanç turizmi açısından zengin olan ülkemizdeki çeşitli yerlere kısaca bakıldığında; M.Ö 7. Yüzyılda Trabzon merkezde bulunan “Doğu Roma döneminden Fatih ve Ortahisar adlı Hıristiyan ibadethaneleri, Meryem Ana için inşa edilmiş mabet ve Aziz Eugenius mabedi” buna ek olarak Hagia Sophia ibadethanesi ve Trabzon Sümela manastırı”, özellikle Meryem Ana için inşa edilmiş Sümela Trabzon Manastırı gibi dini mekanlar dikkate değerdir.

Diğer bir yer olan Antakya’da farklı inancın ve kültürün huzur ile paylaştığı havra, kilise ve caminin hep birlikte olduğu bir inanç turizmi kataloğu gibidir. Burası ayrıca zamanda dört büyük patriklik merkezinden biri olarak bilinmektedir.

- Bölgedeki “Aziz Simon, Yayladağı Barleam ve Keldağı Barleam Manastırları” özel Hristiyan manastır yapılarındandır.
- Hatay Patrikhanesi, M.S. 37 ve M.S. 43 yılları döneminde Aziz Petrus ve cemaati ile oluşturulmuştur. Hristiyanlığın Kudüs’ten sonra ikinci öneme sahip Antakya Patrikliği Hristiyan cemaat tarafından “Ana Kilise” şeklinde anılmaktadır (Akdemir, 2002: 9).
- Antakya’da Barnaba ve Pavlus, misyon hareketini sürdürmüşler, Derbey, Psidya, Konya ve Kıbrıs’a yolculuk edip sonra Pamfilya, Perge ve Antalya’ya geçip daha sonra Antakya yolculuk etmişlerdir (Türkoğlu, 2006: 22).
- İlk Hristiyanlar burada ilk defa Yahudilik dışında “Hristiyan” olarak tanınmaya başlamışlardır.
- Bölgedeki önemli eserlerden Şeyh Ahmet Kuseyri Camisi, Habib-i Neccar Camisi, Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi, Ulu Cami, Payas Sokullu Külliyesi görülmeye değerlerdir.
- Noel Baba diye bilinen St. Nicholas buradadır.

Kapadokya’da Hristiyanlık dönemini gösteren yapılar, mağaralar şeklinde oluşturulmuş kilise yapılarıdır. Kapadokya’da kilise yapısı 250’den fazladır. Bu tüf kayalara oyulmuş kiliseleri “Mustafa Paşa çevresinde, Soğanlı ve İhlara vadilerinde, Göreme Açık Hava Müzesinde ve Çavuşini’nde görmek mümkündür (Gülyaz ve Yenipınar 1997: 5).

İnanç turizm açısından başka özel yerlerden biri de Konya’dır. 7500 yıl eskiye uzanan şehirleşme örnekleri mevcuttur. Günümüzde Konya’da Karamanoğulları, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerinden kalmış özellikle inanç turizmi bakımından önemli olan pek çok dini yapıya rastlanmaktadır. Bu açıdan başka bir değer ise Mardin şehridir. Yüzlerce yıldır farklı medeniyetlerin hayat bulduğu ve İpek Yolu üzerinde birçok dinden, etnik yapıdan insanların bir araya geldiği şehir olmuştur (Demir, 2010: 69-70).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. İzmir’de İnanç Turizmi

Anadolu’daki inanç zenginliği ve farklı dinlerin bir arada yaşaması sadece semavi üç büyük din olan İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik dinleri dönemleri ile sınırlı değildir. Anadolu, bugün bilinen en eski çağlarından bu yana zengin ve girift bir inanç mozağine sahip bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. İbrahimi dinlerin doğuşu ile beraber ise Anadolu’da yaşanan hareketlilik dini anlamda da kendini göstererek İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik dinleri için ilerleyen zaman zarfında önem teşkil edecek destinasyonların doğuşuna sebebiyet vermiştir. Dini içerikli önemli olayların olması, büyük dini yapıların, ibadethanelerin inşaatı Anadolu topraklarını zaman içerisinde oldukça önemli bir destinasyon haline getirmiştir. Bu yapılar ise yine zamanla farklı dinlerin boyunduruğu altında şekil değiştirmiş ve günümüze multi kültürel bir şekilde ulaşmıştır (Değirmencioğlu ve Ahipaşaoğlu 2008: 8-12).

Anadolu’nun en batı kısmında olan İzmir, tarih boyunca çeşitli kültürlerin harmanlandığı bir şehir olmuştur. Burası arkaik yüzyıllardan bu yana bir liman kenti olmuştur (Öztürk, 2007: 103). İzmir’de Müslüman nüfus çok olmasına rağmen diğer dinlerden birçok insan bulunmaktadır. En aktif topluluk ise Hristiyanlardır. Günümüzde Yahudi nüfusunun azalmasına karşın oldukça yoğun konuşlanmış kutsal yapıya sahip olan kültür Yahudi kültürüdür.

3.2. İnanç Turizmi Yönünden İzmir’deki Kiliseler ve Sinagoglar

Osmanlılarla Yahudilerin tarihte ilk diyalogu 1326 yıllarına denk gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu Bursa’yı topraklarına kattığında, şehirde Doğu Roma İmparatorluğu kontrolündeki Yahudi halkları Orhan Gazi’yi İmparator olarak benimsemişlerdir. 1361 yılında I. Muradın Edirne şehrini fethetmesi, Bizanslılardan bıkan kent için bir kurtuluş duygusu yaratmıştır. Bursa’dan Türkçe bilen Yahudiler

getirilerek Türkçe dersleri almışlardır. Macaristan'dan (1376) ve Fransa'dan (1394) sürülen Yahudiler Padişah II. Murad izni ile Osmanlı ülkesine göç etmişlerdir (Tuna, 2006: 18). Bu süreç içerisinde 16. Yüzyılın sonlarında İzmir'de de Yahudi azınlıklar yerleşim kurmaya başlamışlardır. Günümüzde sayıları 1500 civarına düşmüş olan İzmir Yahudi halkı, Türkiye Cumhuriyeti'nin edindiği kazanımlar ile paralel olarak ticaret, teknoloji, bilim ve sanat konularında söz sahibi vatandaşlardır (Ventura, 2007: 7).

İzmir'e ilk gelen Yahudi halkı, bugün Havra Sokağı adı verilen ve sinagogların yoğun olarak yapılandığı bölgede ticaret ve ibadet merkezleri yan yana olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Yahudilerin İzmir'de çeşitli sinagoglar yapmışlardır. Bu yapılaşma süreci tarihi olarak yükseliş, gerileme ve aydınlanma dönemi olarak ayrılmıştır (Tanaç, 2010: 165- 238).

Roma imparatorluğunun ikiye bölünmesi ile bugün Bizans İmparatorluğu denilen bölgede yer alan İzmir şehri, Hristiyanlık dininin özellikle Batı Anadolu'da yayılması ile önemli bir piskoposluk merkezi olmuştur (İzmir Valiliği, 1994: 97). Özellikle de Meryem Ana Evi, bu şehri Hristiyanlık açısından önemli bir yer haline getirmiştir (Soykan, 2009: 85). Hristiyanlık dininin kutsal kitabı İncil'de bahsedilen yedi kilisenin Batı Anadolu'da bulunması da İzmir inanç turizmi açısından oldukça önemlidir. Bahsi geçen erken Hristiyan cemaatler; "Smyrna (İzmir), Ephesos (Efes), Pergamon (Bergama), Sardes (Salihli), Leodicia (Denizli), Thyatira (Akhisar), Philadelphia (Alaşehir), şehirlerinde yaşamıştır. Bu erken kiliselerin hepsi İzmir ve İzmir çevresinde kurulmuştur.

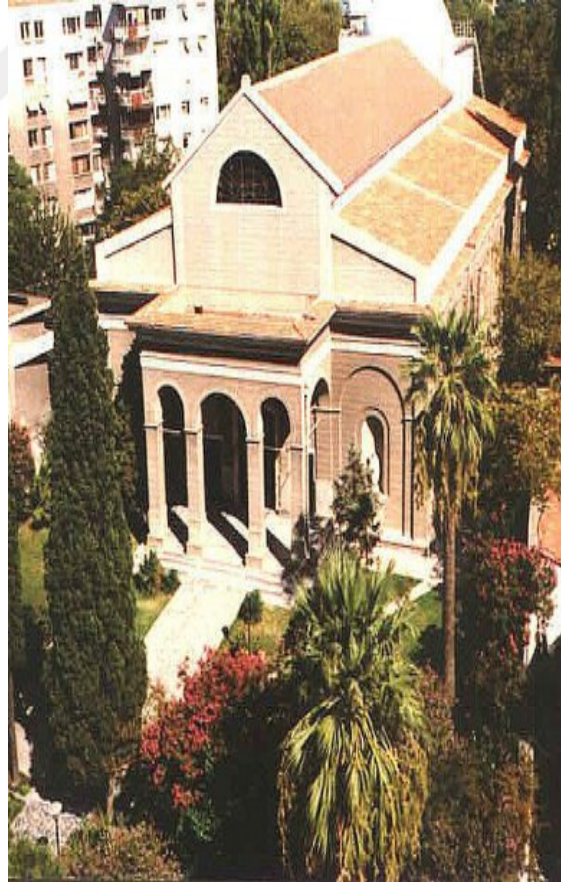
3.2.1. İzmir'deki Kiliseler

3.2.1.1. Alsancak, Dom Katedrali (Aziz İncilci Yahya Katolik Kilisesi)

Katedral, Alsancak semtinde “Pasaport” mevkiindedir. Bahçe içerisinde ve kuzey-güney yönünde bir katedral için gerekli uzunluğun sağlanması maksadı ile inşaa edilmiştir. Katedralde dört adet yazıt bulunmaktadır. Batı yönünde bulunan duvardaki yazıtta, katedral arazisinin piskopos Antonio Mussabini tarafından satın alındığı bilgisi görülmektedir. Cemaat yerinin güney-doğusunda bulunan vaftiz bölümündeki kemerdeki ikinci yazıt 1916 tarihini belirtmektedir. Katedralin girişinin batı tarafındaki üçüncü yazıtta, katedralin inşaat süreci hakkında bilgiler verilmiştir. Burada 6.12.1862 tarihinde katedralin temelini atıldığı, IX Papa Pius tarafından Roma’da bulunan San Giovanni Laterano kilisesinden sonra ikinci apostolik kilise olarak onurlandırıldığı yazmaktadır. Doğuda bulunan dördüncü yazıtta ise, 1967 yılında İzmir’i ziyaret etmiş VI. Papa Paolo’nun, 1977 yılında ziyaret yıldönümünde yapının Kardinal Sabastiano Baggio tarafından takdis edildiği bilgisi görülebilmektedir.

Katedral, adından da anlaşıldığı üzere Hz. İsa’nın öğrencisi İncilci Yahya’ya adanmıştır. İnşa edildiği dönemde İzmir’in en büyük katedrali olması planlanmıştır. Katedral, alışıla gelmişin dışında kuzey-güney yönünde uzanacak şekilde ve üç nefli bazilika planlı olarak inşa edilmiştir. Apsis doğuda değil kuzeydedir. Bunun sebebini binanın cephesinin güneyde bulunan yola bakacak şekilde konumlandırılmak istenmiş olmasıdır.

Katedral, 1875 tarihinde tamamlanarak cemaatin kullanımına açılmıştır. 1954 yılında büyük bir tamirat geçirmiştir. 1995-2000 yılları arasında kullanım dışı kalan kilisenin 2004 yılında son bakım onarımı yapılmıştır. Kilise girişinde üç tarih: 1840-1954-2004 tarihlerinin yanı sıra Kiliseye adını veren Hz. İsa’nın Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilmesini konu alan bir kabartma ve D.O.M. yazısı vardır. Kilisenin 2. katında bulunan org bugün dahi kullanılabilir. (<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=8935&start=5>).

Şekil 1. Alsancak, Dom Katedrali (Aziz İncilci Yahya Katolik Kilisesi)

3.2.1.2. Alsancak, Aziz Polikarpos Katolik Kilisesi (Saint Polycarpe)

Aziz Polycarpe, Alsancak, bugün Hilton Hotel olarak tanınan otel civarında İzmir'in belki de en önemli kilisesidir. Bu kilise Hz. İsa'nın havarilerinden Yahya'nın ilk çıraqlarından İzmir Piskoposu Aziz Şehit Polikarp için yapılmıştır. Bununla ilgili olarak Roma İmparatorluğunun pagan inanca sahip yetkililerinin Hristiyanlığı bırakması için işkence uygulamalarına karşın Aziz Polikarp dininden geri dönmemiş ve bu yüzden 155 yılında Pagos Dağındaki Roma stadionunda kılıç ile idamı denenmiş sonrasında halkın önünde yakılarak idam edilmiştir. Bu sebeple din şehidi yani "martyr saint" kabul edilir. Aziz Polikarp için inşa edilen bu kilise, Sultan Süleyman'ın müsaadesi ile 1630 yılında inşa edilmiştir (izmir.gov.tr).

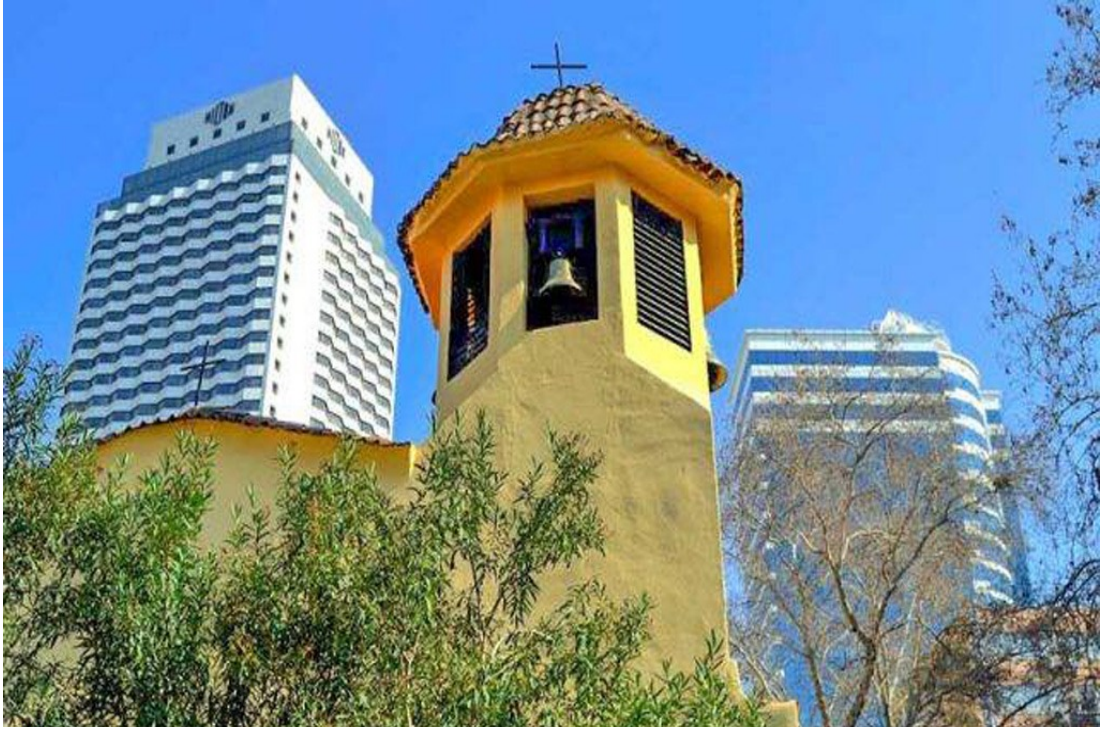
Sonrasında 1680 senesinde büyük bir yangın geçirmiş ardından da onarılmış ve kullanılması sürmüştür. Polykarpos Kilisesi, Osmanlı İmparatorluğu müsaadesi ile 1775 senesinde ve 16. Louis'in katkıları ile tamir geçirmiş ve neflerle bölünmüş bazilika biçimini edinmiştir. Kilise 1892-1898 yıllarında gerçekleştirilen tamir işlemleri esnasında şapeller eklenerek genişletilmiştir. Kuzey duvarında, batı yönündeki pencere altında bulunan kitabede 1744 yılında uygulanmış onarımdan bahsedilmiştir. Kilise içindeki duvar resimlerinde, kilise için emek vermiş sanatçı adları ve tarihleri mevcuttur. Bunlardan bir tanesi 1894-1895 tarihleri ve R.C. Pere ismidir. Aziz Polikarpos kilisesi İncil'de geçen yedi kiliseden biri olarak kabul edilir ve bu erken Hristiyan cemaat anısına ziyaretler gerçekleştirilir.

İzmir'deki kiliseler hakkındaki belgeler deprem ve yangınlar sonucunda yok olduğu için, kilise hakkındaki kayıtlar sınırlıdır.

Yapı, üç nefli bazilika forumunda inşa edilmiştir. Orta nef yan neflerden geniştir. Yapının batısında narteks bölümü bulunmaktadır. Narteksten naos mekanına üç kapı açılmıştır. Dikdörtgen şeklindeki bu nartekse giriş kuzey yönünden sağlanmaktadır. 1775 yapının bahçesinde bulunan mezarlık bugün yoktur.

Yapının güney kısmında, konaklama için düşünülmüş mekanlar mevcuttur. Bu yapılar özellikle doğudaki apsis ile birbiri içine geçmiştir. Yapının yüzeyleri sıvalı olduğu için yapı materyallerinin tamamını tespit etmek mümkün değildir. Ancak tuğla

ve taş malzemenin birlikte kullanılmış olduğu düşünölmektedir. Kilisenin içerisindeki tüm yüzeylere uygulanmış yağlı boya duvar resimleri dikkat çekicidir.

Şekil 2. Alsancak, Aziz Polikarpos Katolik Kilisesi (Saint Polycarpe)

3.2.1.3. Alsancak, Santa Maria Katolik Kilisesi (Denizciler Kilisesi)

St. Maria, Konak, Halit Ziya Bulvarında konuşlanmıştır. Bu kilise Hz. İsa'nın annesi Meryem adına yapılmıştır ve ibadete açılış tarihi 1698 olarak kayıtlara geçmiştir. Sonrasında 1889 senesinde harap olan kilise binası, 1890 senesinde tekrar yapılmıştır. Yapıda iki adet kitabe bulunmuştur, birincisi 1889 yılında gerçekleşen yangından sonra yeniden inşa edildiğini göstermektedir. İkincisi, 14 Nisan 1891 tarihinde yeniden açılış törenine katılmış din adamlarının katılımını kayıt altına almıştır. Kilise alışıla gelmişin dışında batı yönüne bakmaktadır. Yapının dışı yalındır fakat doğudaki ana giriş cephesi ise göz alıcı güzelliكتedir. Doğu cephesi iki sütun ile bölünmüştür. İçerisinde üç bölümden oluşan narteks koridoru mevcuttur, batı tarafında sekiz parçalı ve aydınlanma fenerli bir kubbe ile örtülü kutsal alan mevcuttur. Yapı içinde Hz. İsa ve Meryem Ana betimlemelerinin bulunduğu resimler haricinde detaylı süslemeler göz alıcıdır.

Şekil 3. Alsancak, Santa Maria Katolik Kilisesi (Denizciler Kilisesi)

3.2.1.4. Alsancak, İncilci Yuhanna / Yahya (St. John The Evangelist) Anglikan Kilisesi

Yapı, M. Esat Bozkurt Caddesi, Alsancak'tadır. Yapı ile ilişkili tek yazıt, ana giriş üzerindedir. Yapının içinde bulunan diğer yazıtlar ise din şehitlerinin anımsanması için yazılan anı yazıtları karakterindedir. Ayrıca yapının ana cemaat yerinde duvara yerleştirilmiş bir belgede, kilisenin İngiliz konsolosluğuna ait olduğu kaydı geçmektedir. İlk yapı, bu arazide bulunana İngiliz konsolosluğu şapeli olarak 1635 yılında inşa edilmiştir ancak konsolosluk ve şapel yıkılınca, İzmir'deki Anglikan cemaatinin isteği üzerine 1896 Osmanlı İmparatorluk müsaadesi ile bir kilise inşasına izin verilmiştir. İnşası tamamlanan kilise 7 Nisan 1902 yılında ibadete açılmıştır.

Kilise, doğu-batı yönünde uzanan tek nefli bir yapıdır. Yapının güney ve kuzeyinde din adamları için ayrılmış odalar bulunmaktadır. Kilisede beşik çatı tüm yapı içini hakimdir. Kilisenin aydınlatılmasında vitraylı pencereler kullanılmıştır. Bu vitraylar üzerinde ağırlıklı olarak Hz. İsa, Aziz Yahya ve Meryem Ana betimlenmiştir.

Şekil 4. Alsancak, İncilci Yuhanna / Yahya Anglikan Kilisesi

3.2.1.5. Alsancak, Notre Dame Du Rosaire (Domeniken) Katolik Kilisesi

1481 Sokak No.8, Alsancak semtinde, inşa edilmiş Katolik Kilise yapısıdır. Kilisenin inşası konusunda yazılı kaynak mevcut değildir. Ancak kilisenin arşivinde Abdülhamit döneminde kilisenin yapımı için verilen müsaade yer almaktadır. Kilise hakkında bilgi veren kaynakların sayısı oldukça azdır.

Yapı resmi kayıtlarda “Notre Dame Du Rosaire” ismi ile geçmektedir. Günümüzde halk arasında “Domeniken Kilisesi” olarak anılır ve Meryem Ana’ya adanmıştır.

Kiliseye batıdan bir revak ile girilir. Kilisenin giriş cephesi kalın sıva tabakasının kazınarak kesme taş görüntüsü verilmesi ile süslenmiştir. Yapı içi beşer sütün dizisi ile üç nefli olarak inşa edilmiştir. Kilisenin doğusunda bir apsis nişi ve bema bulunmaktadır. Kilisenin pencerelerinde bulunan Azize Meryem ve Papa X. Pius tasvirlerinin bulunduğu vitraylar yapı içerisine renk katarlar.

Şekil 5. Alsancak, Notre Dame Du Rosaire (Domeniken) Katolik Kilisesi

3.2.1.6. Alsancak, Felemenk Protestan Kilisesi (Ortodoks / Aya Fotini)

Diğer adlarıyla Alsancak, Felemenk Protestan Kilisesi (Ortodoks / Aya Fotini) bu kilise Alsancak'ta (Punta) olan Ortodoks kilisesi Aya Fotini Kilisesidir. Alsancak, İsmet Kaptan Mahallesi, 1374 Sokak, 24 numarada bulunmaktadır.

Orjinali bir protestan kilisesi olmasına rağmen zaman zaman Ortodoks cemaati tarafından kiralanarak bir Ortodoks kilisesi olarak da kullanılmaktadır. Bu sebeple kilise içerisinde Ortodoks sembolleri bulunmaktadır.

Binada, inşası ile ilgili bir yazıt bulunmamaktadır. Ancak yapı üzerinde özellikle yaptığı bağışlar ile ön plana çıkmış Hollanda konsolosluğu hakkında birçok yazıt bulunmaktadır.

Yapıda kesin bir inşa tarihi bulunamamıştır ancak tarihi kronolojik işaretler bakıldığında, Felemenk cemaatin 17. Yüzyıldan itibaren İzmir'de konuşlandıklarını anlaşılmaktadır. Ayrıca yapının bahçesinde bulunan mezarlıktaki en erken mezar taşı 1802 tarihlidir, bu da yapının 18. Yüzyıl sonları ve 19. Yüzyıl başlarında inşa edilmiş olabileceği fikrini vermektedir.

Kilise, doğu ve batı yönlerine üzerinde inşa edilmiş ve tek bir neften oluşmaktadır. Yapının doğu kısmında din adamları için ayrılmış hücreler oluşturulmuştur. Yapının kuzey ve güney duvarları üzerinde beşer adet ışıklandırma penceresi oluşturulmuştur. Bu pencereler sivri kemerlerle süslenmiştir.

Kilisenin çatısı ahşap bir örtü ile kapatılmıştır. Kilisenin girişi aynalı manastır tonozu ile kapatılmıştır. Yapının dış cepheleri taş ve tuğla sıraları ile oluşturulmuştur. Yapının içinde ise sıvanın yüzeyinin çizilmesi ile oluşturulmuş sahte taş sıraları oluşturulmuştur. Yapı içerisi cemaat için önem arz eden semboller ile süslenmiştir. Yapının içerisindeki camlar, geometrik ve bitkisel desenler kullanılarak sade bir üslup ile süslenmiştir. (<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210607/aya-fotini-kilisesi.html>).

Şekil 6. Alsancak, Felemenk Protestan Kilisesi (Ortodoks / Aya Fotini)

3.2.1.7. Bayraklı, Saint Antuan Katolik Kilisesi

Yapı, Bayraklı semtinde 1610 sokak, 7 numarada bulunmaktadır.

Arşiv kayıtlarına göre, bu kilise öncelikle Aziz Antuan ve daha sonra Aziz Espedito'ya adandığı anlaşılmaktadır.

Belgelere bakıldığında, 1897 – 1899 senelerinden Osmanlı paşalarından Yahya Paşa bu bölgede yaşayan hristiyan cemaat için bir arsa armağan edilmiştir. Ancak bu arsa daha sonra 19 Aralık 1901'de kilisenin şimdiki arsası ile değiştirilmiştir. 7 Ağustos 1902 tarihinde ilk temeller atılmıştır.

Bu kilise ile ilgili anlatılan bir rivayete göre, kilisenin bulunduğu bölgede daha önceleri Transibulo Pittako isimli bir kişinin kurduğu yerleşim bulunmaktadır. Daha sonraki yıllarda bölgede yaşayan Katolik ailelerin sayısının artması ile burada bir kiliseye ihtiyaç duyulmuştur. P. Giambattista ve S. Lorenzo isimli iki rahip, kilisenin bugün bulunduğu arsanın sahibi aileyi ziyaret ederek bu arsayı kilise ve manastır yapmak üzere istemiştir. 1902 yılında alınan izinler ile kilisenin inşasına başlanmıştır. Çeşitli güçlükler nedeni ile 1905 yılına gelindiğinde hala tamamlanamamış olan kilise, çabukluğun azizi olan Aziz Espedito'ya adanarak bitirilmesi için ilahi yardım istenmiştir. Kilise nihayet 13 Ağustos 1922'de açılabilmiştir.

Kilise içinde zengin duvar resimleri, yağlı boya tablolar ve vitraylarda Azizlerin hayatlarından ve Hz. İsa'nın hayatından anekdotlar aktarılmaktadır.

1966'da yaşanan depremde hasar gören kilise, 1990 yılında tekrar onarılmıştır. Bu kilisenin inşaatında taş ve tuğla kullanılmış ve dikdörtgen planlı bir kilise olmuştur. Kilisenin yapıldığı zamanda iki çan kulesi vardır fakat muhtemelen 1966'da gerçekleşen bir depremde bu kuleler yok olmuştur. ([http://www.turkcewiki.org/wiki/St._\(%C4%B0zmir\)](http://www.turkcewiki.org/wiki/St._(%C4%B0zmir)))

Şekil 7. Bayraklı, Saint Antuan Katolik Kilisesi

3.2.1.8. Bornova, Santa Maria Katolik Kilisesi

Erzene Mah., 80 Sokak no.5 Bornova’da inşa edilmiş Katolik Kilisesidir.

1797 senesinde inşa edilmiştir. Bizans ekolü ile Fransisken Mezhebi cemaati tarafından inşa edilmiştir. 1832 senesinde bir restorasyon geçirdiği kayıtlara geçmiştir.

Kilise Meryem Ana’ya adanmış bir kilisedir. Pere Baptiste’nin 1991 yılında yayınlanan kitabında yapıda ait bilgilere rastlanmaktadır. Şehrin beş semt kilisesinden biri olarak bahsedilmiş, yanındaki ek binada kız yurdu ve öksüzler için bir yerleşkenin olduğu bilgisi verilmektedir.

Kilise, kuzey ve güney yönlerinde konumlandırılmıştır. Kuzeye doğru “L” biçiminde devam eden yapının diğer ek yapı kompleksleri bulunmaktadır.

Yapının kuzey kısmında ana giriş haricinde üç farklı girişi mevcuttur. İki giriş ile bahçeye, diğer giriş ile doğudaki ikamet mekanlarına giriş sağlanmıştır.

Kilisenin iç bölümleri farklı örtü tarzlarına sahiptir. Naos kubbe ile örtülmüştür, bema aynalı çapraz tonoz ile, bemanın iki yanı ise düz tavanlar ile örtülüdür. Ana mekanın gerisindeki şapeller ise sekiz dilimli ahşap bir kubbe ile örtülüdür. Kilisenin kuzeyinde bulunan revaklı giriş kısmı çapraz tonozlar ile örtülmüştür.

Yapının içi, farklı geometrik şekilli süslemeler ve İncil’den alıntılar ile süslenmiş duvar resimleri ile hareketlendirilmiştir. İsa’nın doğumu, Kutsal Aile, Göğe Yükseliş, Meryem Ana’nın ölümü gibi sahneler en dikkat çekicileridir.

(<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-90982/santa-maria-kilisesi-bornova.html>)

Şekil 8. Bornova, Santa Maria Katolik Kilisesi

3.2.1.9. Bornova, Azize Mecdelli Meryem Anglikan Kilisesi

Erzene Mah., Gençlik Cad. Numara:20, Bornova noktasında inşa edilmiş bir kilise yapısıdır.

Temellerinin atılışı dönemi 17. Yüzyıl başlarına gitmektedir. İzmir’de kurulan Levant şirketleri ile eşzamanlı inşasına başlanmıştır. Büyük Anglikan Kilisesi ile ilişkili toplam üç ibadethaneden birisidir. 1857 yılında inşa edilmiştir. Türkiye’de yaşayan Anglikan cemaati için inşa edilmiş Bornova bölgesindeki yegâne kilisedir.

1956 yılında basılan Bird’in kitabı kilise ile ilgili bilgileri vermektedir. Kilise, Tüccar Charlton Whittall tarafından eşi Maria Magdaleine için yaptırılmıştır. Yine aynı isimdeki Azize Maria Magdaleine için adanmıştır. 1863 yılında İzmir’i ziyaret eden Osmanlı Sultanı Abdülaziz, bu ailenin evinde misafir edilmiş ve kiliseyi ziyaret etmiştir.

Kilise, tek nefli bir binadan oluşmakta ve doğu batı yönünde inşa edilmiştir. Binanın doğu kısmı üç adet pastaforium odası ile üçe bölünmüştür.

Kiliseye batı istikametinden ve bir çift kapı ile girilir. Aradaki bir narteks sonrası asıl naos alanına bir başka kapı ile giriş yapılır. Kiliseye dışarıdan bakıldığında antik dönem pagan tapınaklarını anımsatmaktadır.

(<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210616/saint-mary-magdalena-anglican-episcopal-kilisesi.html>).

Şekil 9. Bornova, Azize Mecdelli Meryem Anglikan Kilisesi

3.2.1.10. Buca, Aziz Vaftizci Yahya Katolik Kilisesi

İzmir'in Buca Semtinde Kemal Paşa Caddesi, Numara 15'te bulunmaktadır. Kilise, Vaftizci Yahya'ya adanmıştır.

Kilisenin Güney tarafında 1940, Kuzey tarafında 1954 tarihleri dikkati çekmektedir. Bu tarihler 1954 yılında gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonrasında buraya konmuştur. Kilise içindeki naos kısmında duvarlara yerleştirilmiş üç adet mermer plakada, bu kilisede görev yapmış din adamları hakkında bilgiler verilmektedir. Yapı hakkında kısıtlı bilgi bulunmaktadır. Yapı hakkındaki kısıtlı yayınlarda, yapının 1831 yılında inşasının başladığı ve 1840 yılında hizmete açıldığı bilgisi verilmektedir.

Kilise "T" şeklinde bir planla inşa edilmiştir. Tek nefli naosu ve her iki yandaki pastaforium odaları ile tam bir "T" şeklini oluşturur.

Kilise alışılmışın dışında Batı istikamete yönelmiştir. Apsis kısmının içindeki nişte Vaftizci Yahya panosu görülür.

Kilisenin doğu girişi oldukça süslü ve ana giriş için inşa edilmiştir. Kilisenin batı yüzü oldukça sadedir. Yapının iç kısmı neredeyse hiç boş yer kalmayacak şekilde aşırı derecede süslenmiştir. (<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210614/saint-john-dom-katedrali.html>)

Şekil 10. Buca, Aziz Vaftizci Yahya Katolik Kilisesi

3.2.1.11. Göztepe, Notre Dame De Lourdes Katolik Kilisesi

Göztepe, Notre Dame De Lourdes Katolik Kilisesi, Domeniken Kilisesi olarak da adlandırılmıştır. Göztepe 82 sokakta bulunmaktadır. Kilisenin kurucuları, 18. yüzyılda şehre yerleşmişlerdir. 1747-8 yılında Roma'nın yapılmasına mücadelesiyle birlikte kilise, 1757 senesinde bitirilmiş ve açılmıştır. 1774- 1880 tarihlerinde birçok tadilatı geçen kilise, büyüyen cemaati sebebiyle 1902 senesinde geniş şekilde yapılmıştır. Kilise, Meryem Ana'nın insanlığa görünür hale gelmesine ithaf edilmiştir ve Fransa'daki Notre Dame De Lourdes kilisesinin ismini almıştır.

Kilise, tek nefli bir üslupta inşa edilmiştir. Genellikle sade görümlü bu kilisenin tek ilgi çekici tarafı, mağara görümlü apsisidir. Yapı içerisindeki çeşitli nişlerde aziz ve azize heykelleri de yapıya hareket katan diğer öğelerdir.

Bu kilise 1902-1904 senelerinde tadilat yapılmış ve günümüze kadar gelmiştir.

Şekil 11. Göztepe, Notre Dame De Lourdes Katolik Kilisesi

3.2.1.12. Karşıyaka, Azize Helena (Saint Helen) Katolik Kilisesi

1729 Sokak, Karşıyaka adresinde bulunmaktadır. Azize Helena (Saint Helen) anısına inşa edilmiştir. Kilise binası bölgede yaşayan Don Alfonso Vallery takipçileri olarak tanınan topluluğun bağışladığı arsaya yapılmıştır (izmirdeyasam.com).

Yapının kuzey-doğu köşesindeki kitabede yapının, 1915- 1918 yıllarında Raymond C. Pere projesi ile Bizans İmparatoru Konstantinus ve annesi Azize Helena'ya ithaf edilerek inşa edilmiştir. Uzun, oval kemerli pencereler kullanılarak yapının ışıklandırılması sağlanmıştır. Pencereler üzerinde yerleştirilmiş olağanüstü renklerdeki vitray bezemeleri Azizlerin betimlemeleri ile süslenmiştir. Bu vitraylar günümüzde de iyi durumdadır. Kilisenin içinde İsa Peygamberin yaşantısı ile ilgili kutsal kitaptan rölyefler mevcuttur. Günümüze sağlam olarak gelen Saint Helen Katolik Kilisesi'nde günümüzde hafta sonlarında dini törenler gerçekleştirilmektedir. (izmirdeyasam.com).

Şekil 12. Karşıyaka, Azize Helena (Saint Helen) Katolik Kilisesi

3.2.1.13. Kapılar, Aya Voukla Kilisesi (St. Vukolos)

Aya Voukla Kilisesi (St. Vukolos), Konak İlçesi, Kapılar semti, Abdullah Efendi mahallesi, 1269 Sokak, 26 numaradadır.

Bu kilise, İncilci Aziz Yuhanna'nın müritlerinden ve Aziz Polykarpos öncesi piskopos Aziz Boukolas'a ithaf edilmiştir.

1886 yılında yapılmış bir Ortodoks Rum Kilisesi olarak bilinmektedir. 1922 senesindeki büyük İzmir yangınında şehirdeki diğer Rum Kiliselerinin yanmasına rağmen Aya Voukla Kilisesi bu yangından zarar görmeden çıkmıştır. Sonrasında ise Rumların İzmir'den ayrılmasıyla birlikte işlevini kaybetmiş ve boş kalmıştır. "Gözlü Kilise" diye de bilinen bu kilise depo amacıyla hizmet vermiş ve bir dönem "İzmir Devlet Opera ve Balesi" tarafından kullanılmıştır. Kilisenin dış binaları "İzmir Basın Müzesi" şeklinde düzenlenmiş ve hizmete açılmıştır (<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-90973/aya-vukla-aziz-vukolos-kilisesi.html>).

Şekil 13. Kapılar, Aya Voukla Kilisesi (St. Vukolos)

3.2.1.14. Saint Jean Bazilikası (Selçuk)

Bu kilise, Selçuk ilçesi, Ayasuluk Tepesi bölgesinin güney tarafında bulunmaktadır. Burada aynı zamanda Selçuk Kalesi de inşa edilmiştir. Yapıyı Doğu Roma İmparatoru Justinianus (527- 565) Aziz Yuhanna'ya adanarak, MS. VI. yüzyılda inşa ettirmiştir. MS. 7. ve 8. Yüzyıllarda Doğudan akınlar bölgede etkili olmuş, bazilikanın etrafı duvarlar ile tahkim edilmiş ve korumaya alınmıştır. Yapının etrafı 20 adet burç ve sur duvarları ile çevrilmiştir. Ayrıca Efes şehrine görü anıtsal bir giriş kapısı inşa edilmiştir. Bazilikanın arkasında bulunan ve hazine binası olarak adlandırılan küçük yapı MS X. yüzyılda şapel olarak tekrar işlevlendirilmiştir. Şapelin doğu kısmındaki nişe, Aziz Yuhanna, Hz. İsa'nın ve Meryem Ana duvar freskoları yapılmıştır.

Sonraki süreçlerde yıpranmış ve Aziz Yuhanna Bazilikasındaki arkeolojik projeler, 1920'li yıllarda Yunanistan gerçekleştirilmiştir. Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrası "Avusturya Arkeoloji Enstitüsü" 1927- 1930 yıllarında bölgedeki projelerini Sürdürmüştür. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü 1957- 1958 yıllarında koruma ve yeniden inşa işlemlerini gerçekleştirerek aynı zamanda çevre düzenlemesi de yapılmıştır (<http://sudemle3.blogcu.com/izmir-kilise-ve-sinagoglari/1885772>).

Şekil 14. Saint Jean Bazilikası (Selçuk)

3.2.2. İzmir’deki Sinagoglar

Sinagog sözcüğü Yunan kökenli olup mana olarak “toplantı, meclis” manasındadır. Geleneksel toplumlarda sinagog mekanları sadece ibadet gayesiyle kullanılmamaktadır. İbadetin yanında, toplumla alakalı kararların alındığı bir meclis yapısı, eğitim alanı ve cemaat üyelerinin toplandığı bir sosyalleşme yeri şeklinde faaliyet göstermektedir (Benbassa ve Rodrigue, 2001).

Tarihi sürece bakıldığında ilk tek tanrılı din olarak “Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık” sıralamasına göre gelmektedir. Bu açıdan da sinagog mimarisi cami ve kilise mimarisinden tarihsel süreçte daha öncedir. İslam ansiklopedisine bakıldığında Yahudi kelimesi Yuda bölgesinde yaşayan yerel İsrail halkının yeni nesli için kullandığı bir sözcüktür (Okçay, 2013).

Bu çerçeveden bakıldığında İzmir, geçmişi çok eskiye uzanan ve pek çok medeniyete ve kültüre sahip ve farklı inançların beraber yaşadığı bir kenttir. Bu manada farklı dinlere ve mezheplere ait dini mekanlar bulunmakta ve bu mekanların çoğu günümüze kadar gelememekle birlikte varlıklarını devam ettiren mekanlardan söz etmek mümkündür. İzmir kenti tarihsel süreçte çeşitli dil, din, gelenek, göreneklere ev sahipliği yapmıştır. Çoğunluğunun özellikle İspanya ve İber yarımadasından göç eden Yahudi cemaatinin (Sefarad) meydana getirdiği topluluk, İzmir’in tarihsel sürecinin bir parçasıdır. Bazı çalışmalar 1492 senesini, en kalabalık ve ünlü Yahudi topluluğunun İspanya’dan göçe zorlandıkları tarih olmasıyla, Yahudi halkı için bir dönüm noktası olduğu tarihtir (Benbassa ve Rodrigue, 2001).

1492 senesinde Granada şehrinin kontrolü Hristiyanlara geçmiştir. İspanyol Hükümdarlar Yahudileri sınır dışı etmiştir (Benbassa ve Rodrigue, 2001). Sonrasında yarımadaanın yönetimi Hristiyanlara geçmiş ve Sefarad Yahudileri için zorlu bir dönem olmuştur. Yahudilerin, Hristiyanların baskılarından kurtulmak amacıyla kabul edildikleri topraklara, genellikle Müslüman yoğunluklu kentlere göç süreci başlamıştır. Müslüman topraklara kabul edilmelerinde Osmanlı yönetiminin Yahudilere gösterdiği hoşgörü yatmaktadır. Osmanlı yönetimi kendilerine sığınan, Yahudi cemaatinin can ve mal güvenliğini sağlamış ve dini açıdan onları serbest

bırakmıştır. Yerleştikleri Osmanlı toprakları arasında İzmir kenti de bulunmaktadır (Benbassa ve Rodrigue, 2001).

17. yüzyılın başlarında, İzmir ve çevresindeki bölgelerden Yahudi ve Hristiyan tüccarlar çeşitli alanlarda üretim yaparak ticarete katkı sağlamışlardır. İzmir’de ticaret alanında ağırlıklı rolü olan Yahudiler, zamanla ekonomik durumlarını iyileştirmiş ve toplum içerisinde önemli yerlere gelmişlerdir (Okçay, 2013). 15. yüzyıldan itibaren İzmir’de var olan Sinagogların geçmişteki ve günümüzdeki durumuna bakıldığında tarihi serüvende sinagoglardaki dönüşümler “Yükseliş dönemi, Gerileme dönemi, Aydınlanma (Batılılaşma) dönemi” şeklinde üç dönem geçirmiştir (Zeren, 2010).

3.2.2.1. Sinyora Sinagogu

Sinyora (Giveret/ Hanımefendi) Sinagogu, yükseliş döneminde yapılmıştır. Yer olarak ise Anafartalar caddesinde Havra sokağı, 927 Sokak, 7 Numarada yer almaktadır.

Bu sinagog, 1510- 1569 yıllarında, Donno Gracia Mendes girişimleri ile inşa ettirilmiştir. Sinyora sinagogunu inşa ettiren Donno Gracia Mendes, Portekiz’den İzmir’e göç eden Yahudilerdendir. Kendisinin o zamanın hatırı sayılı kadın yöneticilerden birisi olması nedeni ile bu sinagoga “hanımefendi” anlamında olan “sinyora” adı konulmuştur. Dışarıya bakan iki kapılı büyük ve heybetli bir metal kapı ile giriş sağlanmaktadır. 1841 yılından meydana gelen yangında hasara uğramış ve “Yeruşalmi” ailesinin katkıları ile yeniden inşa ettirilmiştir (Tanaç, 2010: 173-174).

Şekil 15. Sinyora Sinagogu

3.2.2.2. Shalom Sinagogu (Aydınlılar Sinagogu)

Shalom (Barış) Sinagogu ya da Neve Şalom sinagogu, 927 Sokakta, 38 numarada bulunmaktadır. İzmir’de Yahudilerin yükseliş dönemlerinde inşa ettikleri sinagoglardandır. Özellikle 1600’lü yıllarda inşa edildiği sanılmaktadır. Bu Yahudi ibadethanesi İzmir’e Aydın’dan göç etmiş cemaat tarafından inşa edilmiştir. Bina geleneksel bir Seferad havrası şeklinde yapılmıştır. Sinagoga ibadet alanına girmeden önce kullanmak için avluda yapılmış bir su yapısı mevcuttur ve ana ibadet alanına, kemerli, demir konstrüksiyonlu, camlı bir kapıdan erişilmektedir. Bahçesindeki kuyu sebebi ile “tulumbalı sinagog” olarak da bilinir. Yahudileri İspanya’dan getiren Osmanlı kalyonlarını çağrıştıran platform (teva), altıgen kaideden yükselir ve buraya iki yandan basamaklar ile çıkılır. Burada oturma alanı ve kürsü bulunur. Bu sinagog, 1800 ve 1841 yılları olmak üzere iki defa tamirat görmüştür (Pardo, 1995: 174).

Şekil 16. Shalom Sinagogu

3.2.2.3. Roşaar Sinagogu

281 sokak, Karataş semtindeki bir sinagog yapısıdır. 19. yüzyılın sonlarında yapılmış bu sinagog, Karataş semtinde oturan zengin Yahudi aileleri tarafından 1890'larda inşa ettirilmiştir. Roşaar ya da Roş Ha'Har (Dağın zirvesi) Sinagogu küçük bir semt sinagogudur. Merkezi planlı şeklinde yapılmış olan sinagog, sokaktan üç basamakla yükseltilerek yapılmıştır. Görünüş olarak oldukça sade ve daha çok bir konut binasını andırmaktadır. Fakat yine de geleneksel düzene sahiptir, merkezde yüksek ve ahşap bir tevaya merdivenle çıkılır. Sinagogun üç adet Aron Kodeshi (Torah dolabı) vardır (Pardo, 1995: 176).

3.2.2.4. Kaal Kadoş Sinagogu

Bu Sinagog, Yahudi İzmirliilerin Kemeraltı bölgesi dışında konuşlanma döneminde Karşıyaka semtinde yaşayan Yahudilerin kutsal alanı olarak Alaybey’de inşa edilmiştir. Mimari olarak dikdörtgen ve bazilika biçimli inşa edilmiştir. İki adet Bima, platform ile yükseltilerek zeminden 2 basamak kadar yukarıda durmaktadır. Burada ibadet merkezinin tavan yapısı süslemesiz olup düz ahşap malzemedan inşa edilmiştir (Tanaç, 2010: 227).

Şekil 17.Kaal Kadoş Sinagogu

3.2.2.5. Hevra Sinagogu

Hevra (Talmud Tora) Sinagogu, 16. Yüzyılda, İzmir'e ilk gelen Sefarad Yahudileri tarafından inşa edilmiştir. Sinagog 1838- 1870 yıllarında tadilatlar görmüştür. Avlusu başka sinagoglardaki gibi yüksek duvarlarla sokaktan kapatılmıştır. İbadet alanının ortasında bulunan baldaken biçimli dört adet ahşap dikme, alanı dokuz parçaya ayırmaktadır. Yapıldığı dönemde özenli süslemeleri, kalem işleri ve bezemeleri ile şehirdeki en ihtişamlı sinagoglardan biriyken bugün metruk bir haldedir. (Tanaç, 2010: 175-177).

Şekil 18. Hevra Sinagogu

3.2.2.6. Etz Haim Sinagogu

Kemeraltı Hevra Singogu'nun karşısında, 937 sokak, 37 numarada yer alır. Etz Haim ismi "Hayat Ağacı" anlamına gelmektedir. Bu havra terk edilmiş ve bugün yıkılma tehlikesi altında olan bir yapıdır. Alt katı dükkanlara ayrılmış olan bu sinagoga basamaklarla çıkılarak ulaşılır. Ana ibadet alanına ahşap ile oluşturulmuş perde duvardaki girişten geçilerek girilir. Kareye yakın dörtgen planlı bir mekandır. İbadet alanının tavanı ahşaptır. Çatı da ahşap malzemeden yapılmıştır. Yapının, Kuzey, Batı ve Doğu kısmında yuvarlak kemerli pencereler mevcuttur. Ortada bulunan ahşap sütunlar hem tavanı taşıma işi görür hem de yapının içinde baldaken oluşturur. Sinagogun inşaa tarihi bilinmemektedir. Yapının 1851 yılında Daniel Sidi adında bir tüccar tarafından 20.000 kuruş harcanarak tamir edildiği kayıtlarda geçmektedir. Başka kayıtlara göre 1620 yılında İzmir'de bulunan altı sinagogdan biri olduğu bahsedilmektedir. (Pardo, 1995: 29).

Şekil 19. Etz Haim Sinagogu

3.2.2.7. Bikur Holim Sinagogu

Yapı, 1724 Senesinde, Hollanda kökenli Yahudi olan Salamon de Ciaves katkıları ile inşa olmuştur. Sinagog Çankaya İkiçeşmelik yokuşu caddesi üzerindedir. Sinagog geleneksel Sefarad havrası şeklinde yapılmıştır. Havraya bir avlu vasıtası ile girilmektedir sonrasında yükseltilmiş platform ile ana mekâna girilmektedir. İbadet alanının ortasında bir dua kürsüsü mevcuttur. Cemaat alanı baldaken bir yapı ile dokuz parçaya ayrılmıştır. 1722 senesinde meydana gelen yangında zarar görmüş ve sonra da onarılmıştır. Yapı iki katlı ve fevkanidir. Alt kattaki dükkanlar yapının ihtiyaçları için gereken maddi kaynağı sağlamak üzere kiralanmıştır. Ayrıca bu dükkanlar sinagogu ikiçeşmelik caddesi üzerinde kamufle etmektedir. Sinagog gerçekte geniş bir bahçeye sahip olmuş olsa da, caddenin genişletilmesi çalışmaları esnasında bahçesinin büyük bir kısmını kaybetmiştir. Bikur Holim sinagogunun ismi “hasta ziyareti” anlamı taşımaktadır, İzmir’de tarihi boyunca yaşanan salgınlar esnasında bu sinagogun bodrum katının hastane olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 20. Bikur Holim Sinagogu

3.2.2.8. Beth İsrail Sinagogu

Sinagog İzmir'deki inşa edilmiş en anıtsal ve en geleneksel bazilika mimarili sinagogdur. 1905 senesinde padişah Abdülhamit tarafından dönemin Valisi Kamil Paşa'ya verilen müsaade ile İzmir Yahudi cemaati için inşa edilmiştir. Şehrin en görkemli Yahudi ibadethanelerinden biri kabul edilen Beth İsrail Sinagogu, bugün İzmir Yahudi cemaatinin düğün ve sünnet gibi geleneksel ayinlerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Sinagogun girişteki sivri kemerli geçit ile ana ibadet alanına çıkılan merdivenlere açılmakta ve geri kalan üç giriş kapısı hole çıkmaktadır (Pardo, 1995: 175). Bu yapı İzmir'de hiç karşılaşmadığımız bir özelliğe sahiptir, diğer sinagogların hemen hepsi, önlerinde dükkanlar veya farklı yapılar ile gözden uzak şekilde inşa edilmiştir ancak Beth İsrail, tüm cephesi caddeye bakacak şekilde ve önü açık şekilde inşa edilmiştir. Yapının ön yüzü, üçgen alınlığı ile antik Yunan tapınaklarını anımsatmaktadır ve Davut yıldızı ile süslenmiştir. Yapıdaki diğer bir farklılık ise, genellikle Kudüs yönüne bakan diğer sinagoglar gibi doğu-batı istikametine değil, biraz da üzerinde bulunduğu arsa sebebi ile kuzey-güney istikametine konuşlandırılmıştır. Havranın giriş kapısı kuzeydedir.

Ana salona basamak ile çıkılır ve üç nefli bazilika planlıdır. Düz ahşap tavanı, orta bölümün ortasında sekizgen kasnaklı ve ışıklandırma pencereli bir kubbe ile örtülüdür. Kayıtlara göre inşaat 1905 yılında, 8000 altın liraya mal olmuştur ve ileri gelen varlıklı cemaatin desteği ile bitirilmiştir. Yapı İtalyan sanatçılar ve ustalar tarafından yapılmıştır. Günümüzde İzmir Yahudi cemaatinin özel günlerinde kullandığı en prestijli ibadethanelerinden birisidir.

Şekil 21. Beth İsrail Sinagogu

3.2.2.9. Algaze Sinagogu

Algaze Sinagogu, 927 Havra sokağı adresindedir. Algaze ailesi katkıları ile 1724 senesinde inşa ettirilmiştir. Algaze sinagogu, Havra sokağındaki diğer sinagoglar ile iç içedir. Sinagog geleneksel Sefarad sinagogu şeklinde yapılmış, tarihi süreçte hiç değişmemiş, sadece kadınlar bölümü kaldırılmıştır. Ahşap 4 adet sütun ile dokuza bölünen mabet iki katlıdır. Sinagogda bir de kutsal eşyaların muhafaza edildiği ve din adamları için ayrılmış bir de bodrum katı mevcuttur (Tanaç, 2010: 178-179). Halk arasında Algazi Sinagogunun 1666 yılında kendisini mesih olarak tanıtan Sabetay Sevi ve cemaatinin kontrolünde olduğu söylenir. Ancak o yıllarda bu yapının var olup olmadığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Karataş semtindeki Bet İsrail sinagogu yapılana kadar bu sinagog şehrin en önemli sinagogu olmuştur.

Şekil 22. Algaze Sinagogu

3.2.2.10. Bet Hillel Sinagogu

Bu ibadet merkezi, Haham Hayim Palaı (1788- 1869) ve oğlu Avraham Palaı (1809- 1899) ailesinin evinde inşa edilmiş bir sinagogdur. Palaı ailesi, dönemin Yahudi vatandaşlar içerisinde önde gelen Yahudi din adamlarıdır. Hem Haham Hayim Palaı hem de Avraham Palaı dönemin “en büyükleri” olarak anılmaktadırlar. nleri Türkiye hudutlarını aşmıştır. Dünyanın birçok köşesinden Yahudi din adamlarının danışma amaçlı Türkiye’ye gelmelerine sebep olmuşlardır. Hayim Palaı hayatı boyunca 72 kitap yazmış, bunlardan 26 adeti basılarak konu ile ilgilenen kitlelere ulaşılmıştır. 1861 yılında Padişah Abdülmecit kendisine “Adaletten sorumlu din bilgini” dln vermiştir (<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77396/bet-hillel-sinagogu.html>).

şekil 23. Bet Hillel Sinagogu

3.2.2.11. Portekiz Sinagogu

Portekiz Sinagogu, kurucu cemaatinin nereden göç ederek geldiklerini işaret eden tek sinagogdur. 1569 yılında Venedik ve Afrika'dan göçen Portekiz orijinli cemaat sayesinde inşa edildiği düşünülmektedir. 1620'li yıllarda, Yosef Eskapa'nın Hahambaşı olduğu düşünülen dönemde İzmir'de bulunan altı sinagogdan birisidir. İzmir'de o dönemin en büyük sinagogu diye bilinmektedir. Birçok Yahudinin İzmir'e, dünyanın farklı yerlerinden gelip Sabetay Sevi'nin başlattığı akıma katılması ve akımın büyüyerek haberin Osmanlı sarayına kadar gitmiş olması, nihayetinde Sevi'nin Osmanlı Sarayına getirilmesi ile şehirde başlamadan biten isyan ruhunun merkezi olmuştur. Sinagog 1976 senesinde bir yangın geçirmiştir. Sinagog Kemeraltı, Havra sokağı bölgesinde bulunmaktadır (<https://izmir.ktb.gov.tr/tr-77406/portekiz-sinagogu.html>).

Şekil 24. Portekiz Sinagogu

3.2.2.12. Hahamhane

Bu yapı, Viyanalı Rothshild ailesinin desteğiyle 1840 yılında yapılmıştır. Hahamhane, geçmişte “Hahambaşı Sokağı” olarak bilinen sokakta, bahçeli büyük bir yapıdır. Bu yapı, İzmir Hahambaşılığın ofisi şeklinde hizmet vermektedir. İzmir Yahudi halkının “Hamursuz” olarak adlandırılan özel günlerinde görev almak üzere, Hahamhane’ye bitişik olarak inşa edilmiş bir fırın yapısı bulunmaktadır.

1930 yıllarına kadar şehrin Musevi halkı için bir dini okul ve kütüphane olarak hizmet vermiştir. Ayrıca Musevi vatandaşların bürokratik işleri burada görülmekteydi. 1997 senesinde bu yapıdan Alsancak’ta kiralanan bir başka büroya taşınılarak cemaat işleri buradan yürütülmüştür. Günümüzde yapı oldukça metruk durumdadır. Hahamhane, Havra sokağı mevkiinde bulunmaktadır.

Şekil 25. Hahamhane

3.2.2.13. Şaar Aşamayım Sinagogu

Bu sinagog, 1390 Sokak No: 7 Alsancak adresinde bulunan ve Musevi vatandaşların Alsancak semtinde yerleşenlerin ibadet alanı olacak şekilde konuşlanmıştır. Bu gün Bet İsrail Sinagogundan sonra en çok kullanılan sinagogdur. Devamlı restore edildiğinden orijinal hali bilinmemektedir. Şaar Aşamayım sinagogu bir Sefarad sinagogu tarzında değil İtalyan tarzı ile inşa edilmiştir. Kilise mimarisinde ve yatay bir cemaat alanı mevcuttur. Yapı üç katlıdır. Havranın iç mekânı Sefarad havralarında olduğu gibi bezemeler yönünden zayıftır. Bu sinagog günümüze kadar gelse de birçok müdahaleden geçmiştir. Bu sinagog da diğerleri gibi özellikle Kemeraltı Havra Sokağında bulunan havra yapıları gibi ve şehirdeki en eski havralar gibi büyük önem taşıyan bir ibadethanedir (<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210585/saar-asamayim-havrasi.html>).

Şekil 26. Şaar Aşamayım Sinagogu

3.2.2.14. Foresteros (Orahim) Sinagogu

Sinagog, 927 sokakta yer almaktadır. Bir duvarı Havra sokağındaki La Sinyora sinagoguna, diğer duvarı da Algazi Sinagogu ile bitişiktir. Kelime manası “yabancılar” olan Sinagogun Yunanistan ve Avrupa’dan göç etmiş yabancılarca yaptırıldığı sanılmakta fakat yapım tarihleri net değildir. Diğer başka bir görüşe göre sinagog 17. yüzyılda Avrupalı tüccarlar tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Bu sinagog, Şehre gelmiş kişileri topluluk içerisine uyumlarını sağlamak ve İzmir'deki hayata alışmalarında yardımcı olmak maksadı ile kurulmuş bir proje olduğu düşünülmektedir. 1688 yılında gerçekleşen depremde yıkıldığı daha sonra inşa edildiği bilinen yapı değişik yangınlardan sonra 1841 yılında son kes restore edildiği bilinmektedir. Sinagog bugün kullanılamayacak derecededir (<http://www.turkyahudileri.com/index.php/tr/tarih/sinagoglar/74-los-forasteros-orahim-sinagogu>).

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnanç turizmi çerçevesinde özellikle de kilise ve sinagoglar açısından zengin bir çeşitliliğe sahip şehirlerimizden biri İzmir'dir. 16. yüzyıl başında beş mahalleden meydana gelen bir kasaba çapında iken, zamanla büyümüş ve buralarda dördü Müslümanlara birisi de gayrimüslimlere ait mahalleler ağırlık göstermiştir. Tarihsel süreçte bir liman kenti olması dolayısıyla da birçok din mensubu bu şehre yerleşmiş ve eserler bırakmıştır. Hatta bu eserlerin içinde kilise ve sinagogların yanında birtakım dini kurumlar ve hastaneler yapmışlar, yoksul kesimin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam koşullarını iyileştirmek için de bazı yardım kuruluşları kurmuşlardır.

Bu çalışma çerçevesinde özellikle inanç turizmi kapsamında İzmir özelinde, halen dini mensuplarınca ziyaret edilen ve kullanılan birçok kilise ve sinagog mevcuttur. Bunların günümüze kadar gelenleri ve kayıtlarda bulunanlarının dışında tahrip olmuş ve kaybolmuş çeşitli dini mekânlar da bulunmaktadır.

İnsanların gezme isteği ve yaşam kalitesinin artmasının yanında geçmişine ve tarihine olan merakı da turistik yapıların ve yerlerin gezilmesine ve görülmesine katkı sağlamıştır. Son yıllarda özellikle din mensuplarınca ziyaret edilen yerler inanç turizmine olan ilgiyi artırmıştır. İnanç turizminin dünyada ve ülkemizdeki durumu, çalışmada sunulan çeşitli mekânların yerli ve yabancı turistlerce ziyaret edilmesini sağlamıştır. Bu ziyaretlerin ayrıca, din mensuplarınca bir hacı olma isteği gibi kutsal bir amaç için gerçekleştiği de düşünüldüğünde, inanç turizmin giderek yaygınlaştığı ve sınırları aştığı görülmektedir.

Bütün bu eğilimlerin oluşmasında, insanların geçmişten bugüne kadar tecrübe ettiği, Tanrı inancı ve algısı da etkilidir. İlahi olan ve olmayan din mensuplarınca Tanrı'nın çok farklı şekillerde algılanmış ve inanılmış olması ortaya farklı ibadethanelerin ve manevi tatmin mekânlarının doğmasını sağlamıştır. Bu çerçevede birçok bölge ve şehirlerde bu mabetler tarihi süreçten bu yana kurulmuş ve günümüze kadar bir süreç yaşanmıştır. Bu açıdan da İzmir özeline bakıldığında, çalışma kapsamında inanç turizmi çerçevesinde 14 kilise ve 14 sinagoga ilgili bilgiler verilmiş ve fotoğraflarla sunulmuştur.

İzmir, dini mekânlar açısından önemli camiler, kiliseler, anıtlar, müzeler konusunda çok zengindir. Bu çerçevede ifade etmek gerekirse, İzmir ilinin inanç turizmi açısından Müslümanlar haricindeki din mensuplarınca eskiden bu yana oluşturdukları inanç kültürünün yapı ve mekanlarına bakıldığında zengin bir geçmişe sahip olduğu görülmüştür.

Bunlarla birlikte İzmir’de bulunan inanç turizmi kapsamındaki yerlerin sürekli reklam ve tanıtımı yapılmalı ve bölgeye olan talep iyileştirilmelidir. Bu çerçevede de özel ve devlet kurumları tarafından, bu mekânların alt ve üst yapıları geliştirilmeli, metruk olan yerler restore edilip turizme kazandırılmalıdır.

İzmir’in inanç turizmi potansiyelinin daha etkin olabilmesi için, inanç turizmiyle ilgili alanlarda, yetkin seyahat acenteleri ve tur operatörleriyle diyalog kurulup, İzmir şehrinin inanç turizmi potansiyelini daha etkin kullanılması için çeşitli faaliyetlerde bulunulabilir.

İzmir’deki inanç merkezlerinin devamlı surette reklamı yapılarak bu konuda şehre ilgi oluşturulmalıdır. Turizm yapıları iyileştirilerek yıkık ve harabe halindeki binalar gerçeğine uygun bir şekilde restore edilmeli ve turizme kazandırılmalıdır.

ÖNERİLER:

Bu çalışma kapsamında, İzmir ili inanç turizmi açısından potansiyeli yüksek 14 adet kilise ve 14 adet sinagog incelenmiştir.

Pek çoğunluğunun İzmir ili merkezinde bulunan bu dini yapıların, turist grupları için özellikle yürüyüş grupları için oldukça elverişli konumlarda olmaları büyük bir fırsattır.

Konumu yürüyüş turları için uygun olmayan diğer dini merkezlerin ise ulaşımı ve ziyareti için araç ile ulaşımında herhangi bir engel bulunmamaktadır.

İnanç turizmi kapsamında incelediğimiz bu ören yerleri, konumları itibari ile İzmir içerisindeki diğer ören yerleri ile ve gastronomi ve alışveriş imkanları ile zengin atraksiyon olanağı sağlamaktadır.

Kiliseler ve sinagoglara ziyaret gerçekleştiren turistler, bu bölgelerdeki restoranlarda yemek yiyebilir, kafelerde dinlenme molası verebilir, alışveriş yapabilirler. Bu durum inanç turizminin lokal esnafa kadar fayda sağlamasına ve lokal halk tarafından destek bulmasına sebep olacaktır.

Turistler ve yerel halkın, turizm çatısı altındaki bu alışverişleri, karşılıklı kültür ve inançlar hakkında her iki tarafından eğitici olacaktır.

İzmir'deki inanç turizmi etkinlikleri yerel halkın dünyaya bakışı açısından yeni pencereler açacaktır.

İzmir'deki inanç turizmi kapsamındaki ören yerleri, dini mekanlar oldukları için genellikle çeşitli cemaat veya vakıfların himayesi altındadır.

Turizm kapsamında yapılacak ziyaretler öncesinde bu cemaat ve vakıflardan ilgili izinlerin alınması ve ziyaretlerin standartlarının belirlenmesi de bu turizm türünün İzmir'de sürdürülebilirliği konusunda kuşkusuz önem taşımaktadır.

İzmir'de gerçekleştirilecek inanç turizmi kapsamındaki turların, hem turistler hem de yerel halklar açısından elde edilebilecek sonuçlar iyi değerlendirilmelidir.

İnanç turizmi potansiyeli açısından bu dini yapılar SWOT analizi ile (Güçlü, Zayıf, Fırsat, Tehdit açılarından) incelenecek olunursa;

(S) Güçlü Yönler:

- İzmir şehrinin Türkiye'nin 3 büyük şehrinden biri olması.
- İzmir'in bilinirliği.
- Hali hazırda İzmir içindeki ve çevresindeki ören yeri potansiyeli.
- İzmir şehrinin binlerce yıllık tarihi ve çekiciliği.
- İzmir'in uluslararası havalimanı avantajı.
- İzmir ve Kuşadası kurvaziyer gemi limanı avantajı.
- İzmir'in farklı etnik kimliklere alışık ve açık olması.
- İzmir'in kongre ve deniz kum güneş tatili konusundaki tecrübesi.
- İklim özellikleri açısından uzun bir sezona sahip olması.
- Tarihsel zenginlik.

(W) Zayıf Yönler:

- Yetersiz tanıtım olanakları.
- Kültür ve tarih altyapısının turizm ürününe döndürülmesindeki eksiklikler.
- Tur operatörlerinin İzmir programlarına kısa süreli atraksiyonlar planlamaları.
- İnanç turizmi konusunda uzmanlaşmış tur operatörlerinin az olması.
- Konaklama konusundaki yetersizlikler.
- Türkiye'nin Batı dünyası ülkelerince yanlış tanıtılıyor olması.
- Batılı turistler gözünde İzmir şehrinin Doğu Anadolu bölgesindeki şehirlerden farklılaştırılamamış olması.
- Özellikle inanç turizmi konusunda yetişmiş kalifiye personel azlığı.

(O) Fırsatlar:

- İzmir'deki benzersiz yoğunluktaki sinagog yapıları.
- İzmir'in Hristiyanlığın başladığı ve yayıldığı topraklarda olması.
- İzmir'in Kutsal Kitap İncil'de geçiyor olması.
- İnanç Turizminin tüm dünyada popülerliğini her zaman koruyor olması.
- Türk Lirası'nın Batı ülkelerinin dövizlerine karşı ucuz olması.
- İzmir'in Batı Anadolu Bölgesinde bir durak ve istasyon şehri olması.
- Dini mekanların ulaşımının kolay olması.
- Halihazırda gelişmekte olan sağlık turizmine katılacak turistlerin hedef kitlelerden birini oluşturması.

(T) Tehditler:

- Ortadoğu'daki terör olayları.
- Siyasi krizler
- Bulaşıcı hastalıklar ve pandemi.

TUR PROGRAMLARI:

Yukarıda detayları ile tanımlanmış İnanç Turizmi açısından önem taşıyan bu mekanların ziyaretçilere önceden tasarlanmış paket tur programları olarak tanıtılması hem tanıtımın etkisini artıracak hem de katılımcılara sunulan bu imkân olumlu fayda sağlayacaktır.

İzmir'deki Kiliseler ve Sinagoglar konumları itibari ile yürüyüş turları ve araçlı turlar olmak üzere iki çeşit tur programına uygunluk göstermektedir.

Yürüyüş Turları:

Bu turlar ziyaretçiler ile belli bir saat ve buluşma noktasında buluşularak tur sonuna kadar yaya olarak uygulanacak turlardır. Yürüyüş turları birçok açıdan avantajlar sunmaktadır:

- Tur için herhangi bir araç kullanılmaması sebebi ile düşük maliyet.
- Trafik ve otopark sorunu olmaması.
- Şoför, benzin, otopark ücreti, araç kirası gibi giderlerin olmaması.
- Yürüyüş grupları ile esnek ziyaret noktaları.
- Şehir içinde halkın arasına karışacak turistlerin birinci elden turizm tecrübesi yaşaması imkânı.
- Yerel kafe ve restoranlarda spontane olarak verilebilecek keyifli molalar.
- Rahat alışveriş imkânı.
- Egzersizden hoşlanan ziyaretçiler için cazip yürüyüş rotaları.

Araçlı Turlar:

Yürüyüş imkânı olmayan, birbiri ile mesafesi uzak dini mekanların ziyaretinde kullanılacak bir yöntemdir. Araçlı turlar birçok açıdan avantajlar sağlamaktadır.

- Turistler için özellikle sıcak yaz günlerinde ve soğuk kış günlerinde konfor.
- Yaşlı, yürüme engelli turistler için ulaşım kolaylığı.

- Zamandan tasarruf.
- Önceden planlanacak mola tesisleri ile turistlerin rahatının önceden planlanabilmesi imkânı.
- Alışveriş için anlaşmalı işletmeleri ziyaret etme kolaylığı.

İZMİR KİLİSE TURLARI LOKASYONLARI

Şekil 27 İzmir Kilise Lokasyonları

İzmir kiliselerinin tamamı, Selçuk ilçesindeki St. John Bazilikası haricinde şehir merkezinde konumlanmıştır.

Bu kiliselerin ziyareti için yürüyüş ve araçlı olmak üzere iki çeşit tur programı oluşturulmalıdır.

Kilise Yürüyüş Turları:

Yürüyüş turları ile gezilebilecek kiliseler:

1. Alsancak Notre Dame Du Rosaire Katolik Kilisesi
2. Alsancak İncilci Yuhanna Anglikan Kilisesi
3. Alsancak Aziz Polykarpos Katolik Kilisesi
4. Alsancak Dom Katedrali (İncilci Yahya Katolik Kilisesi)

5. Alsancak Santa Maria Katolik (Denizciler) Kilisesi
6. Kapılar Aya Voukla Kilisesi
7. Alsancak Flemenk Protestan Kilisesi (Aya Fotini)

Şekil 28 Kilise Yürüyüş Turları

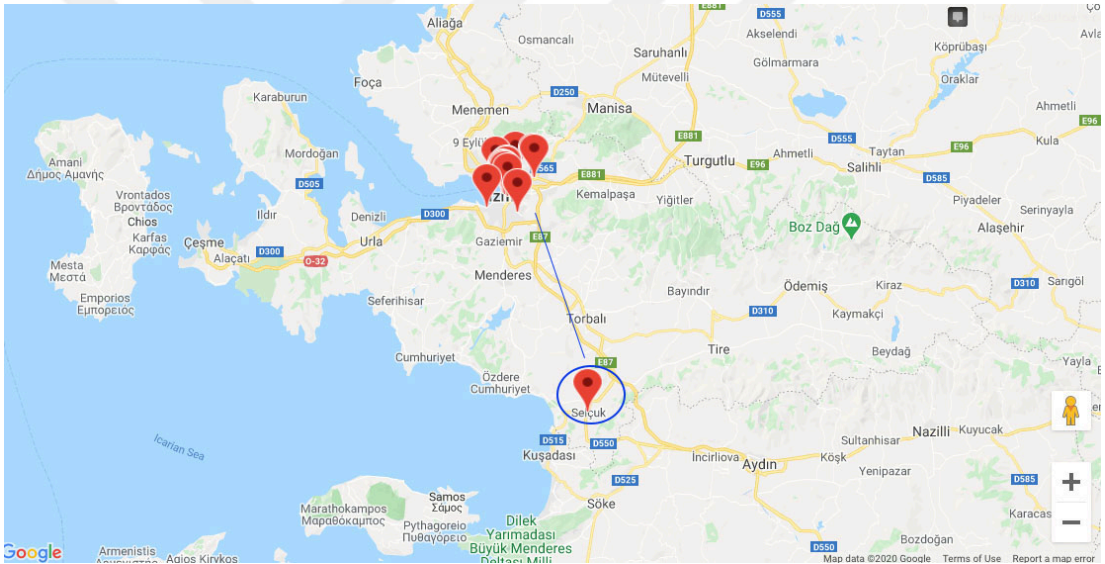
Kilise Araçlı Turlar:

Araçlı turlar ile gezilebilecek kiliseler:

1. Karşıyaka Azize Helena Katolik Kilisesi
2. Bayraklı St Antuan Katolik Kilisesi
3. Bornova Santa Maria Katolik Kilisesi
4. Bornova Azize Mecdelli Meryem kilisesi
5. Buca Aziz Vaftizci Yahya Katolik Kilisesi
6. Göztepe Notre Dame De Lourdes Katolik Kilisesi
7. Selçuk St. Jean Bazilikası.

Şekil 29 Kilise Araçlı Turlar

Şekil 30 Kilise Araçlı Turlar (Selçuk)

Yukarıda İzmir'e 75 km. uzaklıktaki Selçuk ilçesinde bulunan St. Jean Bazilikası ziyareti, aynı lokasyonda bulunan, Efes Antik Kenti, Meryem Ana Evi gibi günübirlik atraksiyonlar ile birlikte ziyaret edilecektir.

İZMİR SİNAGOG TURLARI LOKASYONLARI

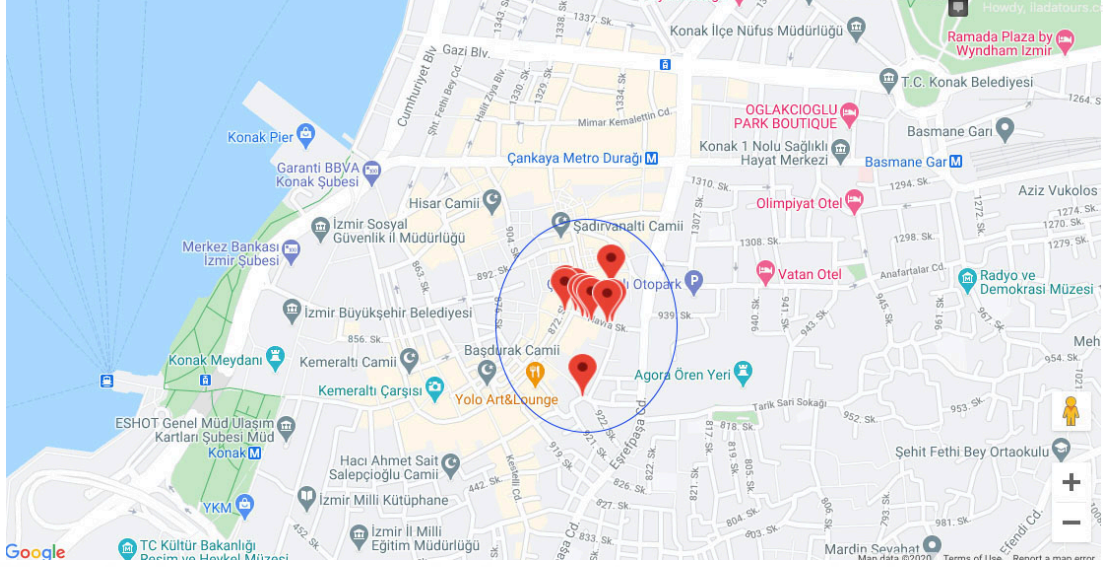
Şekil 31 İzmir Sinagog Lokasyonları

Bu sinagogların ziyareti için yürüyüş ve araçlı olmak üzere iki çeşit tur programı oluşturulmalıdır.

Sinagog Yürüyüş Turları:

Yürüyüş turları ile gezilebilecek sinagoglar:

1. Foresteros (Orahim) Sinagogu
2. Shalom Sinagogu (Aydınlılar Sinagogu)
3. Hevra Sinagogu
4. Sinyora Sinagogu
5. Etz Haim Sinagogu
6. Bikur Holim Sinagogu
7. Algaze Sinagogu
8. Portekiz Sinagogu
9. Hahamhane
10. Bet Hillel Sinagogu

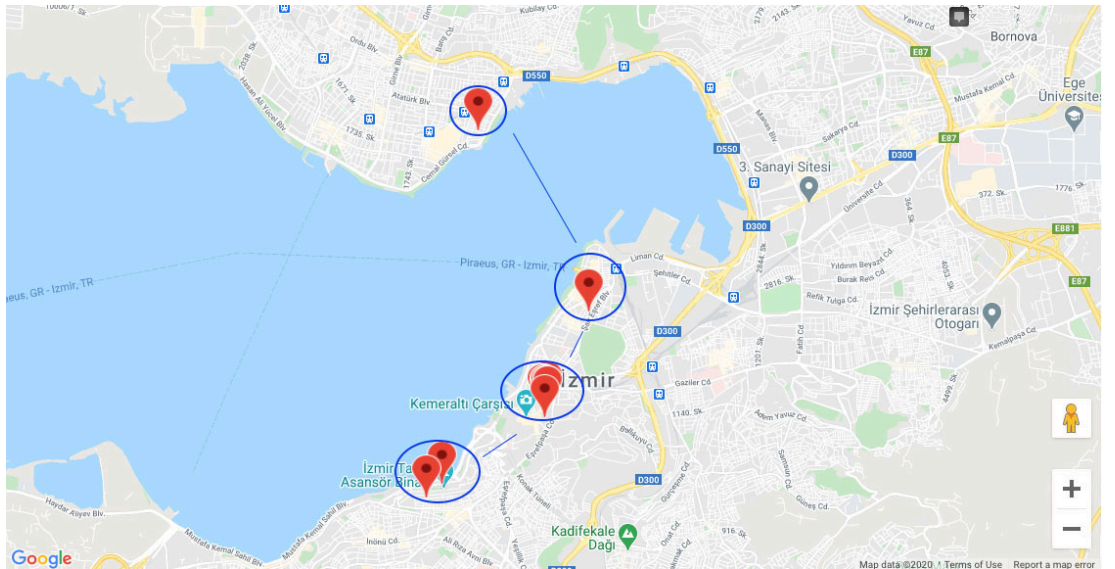

Şekil 32 Sinagog Yürüyüş Turları

Sinagog Araçlı Turlar:

Araçlı turlar ile gezilebilecek sinagoglar:

1. Roşar Sinagogu
2. Beth İsrail Sinagogu
3. Şaar Aşamayım Sinagogu
4. Kaal Kadoş Sinagogu

Şekil 33 Sinagog Araçlı Turlar

KAYNAKÇA

- Akdemir, S. (2002). “Geçmişte ve Günümüzde Türkiye’deki Süryani Kilisesi”, Dinler Tarihi Araştırmaları III, Dinler Tarihi Derneği Yayınları: Ankara
- Albayrak A (2013) *Alternatif Turizm* (Detay Yayıncılık, Ankara).
- Alçelik, Z. (2013). *Yaşlılık Döneminde Tanrı Tasavvuru ve Benlik Saygısı*.
- Ay, M. E. (1998). *Çocuklarımıza Allah’ı Nasıl Anlatalım?* İstanbul.
- Aydın, A. R. (2009). İnanma İhtiyacı ve Dinî Ritüellerin Psikolojik Değeri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 9(2), 87-100.
- Aydın, A. R. (2010). Tanrı Algısına Jungçu Bir Bakış. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(28): 53-61.
- Aydın, M. (2008). *Dinler Tarihe Giriş*. Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- Barutçugil, İ. S. (1982). *Turizm İşletmeciliği*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi Yayın
- Başdemir, H. Y. (2003). Thomas Aquinas’ ta Tanrı Tasavvuru. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3): 103-122.
- Benbassa, E. ve Rodrigue, A. (2001). *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*. İstanbul: İletişim.
- Değirmencioğlu, A. Özdal-Ahipaşaoğlu, S. (1995). *Anadolu’da Turizm Rehberliği Temel Bilgileri*, Ders Notları Ankara: Varol Matbaası.
- Demir, M. M. (2010). *Mardin Şehri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul
- Dhavamony, M., & Aydın, F. (2010). Dinlerde Tanrı Anlayışı. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12(22).
- Düzgün, Ş. A. (2005). *Allah Tasavvurlarını Tartışmanın Problematikliği*. Tanrı. Tasavvurları ve Sosyal Hayata Yansımaları Sempozyumu, Sakarya

- Erdoğan, H. (1996). *Uluslararası Turizm*, Bursa.
- Goldman, R. (1966). Düşünme ve Dine Tatbiki. (Çeviren: Süleyman Akyürek). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 11 Yıl: 2001 (419-448)
- Gülyaz M. E. ve Yenipınar H. (1997), “*Miracle of Nature Cappadocia*”, Gvernship of Nevşehir Presidency of Nevşehir Tourism Development and Promotion Foundation Kaptid: Ankara
- Gürson, A. P. (2004). *Dış Turizm Amaçlı Tanıtımda İl Bazlı Pazarlamanın Önemi, Halkla İlişkilerin Rolü ve Karşılaştırmalı Örnek Çalışma*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Hafçı, B. (2016). *Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçilerin Turizm Endüstrisi Çalışanlarına Yönelik İngilizce Dil Becerileri Beklentisi ve Karşılama Düzeyi: Kuşadası Örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Haleva, R.İ. (2007). “*İnanç Turizmi Günleri IIP*”, Şubat Yayıncılık, Muka Matbaacılık, İstanbul.
- İhsanoğlu, E. Ve E. Yörükoğulları (Ed.). (2013). *Bilim Teknoloji Tarihi* (57). Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2749. Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1707
- İzmir Valiliği (1994), *İzmir İl Yıllığı*, İzmir Valiliği Yayınları: İzmir
- Klein, S. ve Werthner, H. (1999). *Information Technology and Tourism A Challenging Relationship*. Austria: Springer- Verlag Wien
- Küçük, A. (2003). “*Dönmeler (Sabatayistler) Tarihi*”, Andaç Yayınları, Ankara.
- Küçük, M. A. (2013). *İnanç Turizmi Açısından Türkiye'de Dinî Mekânlar:(Yahudilik-Hristiyanlık Örneği)*. Berikan Yayınevi.
- Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrıyı Tasavvur Etmek*. İstanbul: İstanbul Çamlıca Yayınları.

- Minnaert, L., Diekmann, A., McCabe, S. (2012). *Defining Social Tourism and its Historical Context*. Social Tourism In Europe: Theory and Practice (s. 18-30). Toronto: Channel View Publications.
- Okçay, H. (2013). *İzmir Yahudi Cemaati Kadın Kimliği*. Ankara: Phoenix Yayınevi
- Özgüç, N. (2003). *Turizm Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Kitabevi
- Öztürk Ö. (2007). *Kentsel Kimlik Oluşumunda Güzel Sanatların Yeri: İzmir Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: Ankara
- Pardo, S. (1995). *Tarih İçinde Türkiye Yahudilerine Genel Bakış*, Etki Yayınları: İzmir
- Schmmel, A. (1999). *Dinler Tarihine Giriş*. Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yay.
- Soykan, F. (2009). “Üç Dinin Buluşma Noktası”, *İzmir Kültür ve Turizm Dergisi*, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları: İzmir
- Tanaç, Z. M. (2010). *İzmir’de Seferad Mimarisi ve Sinagogları*, Yalın Yayıncılık: İstanbul
- Taylan, N. (2000). *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Topaloğlu, B. (1989). “Allah”, DİA, İstanbul, C.II, 472.
- Tuna S. (2006). *Türkiye’de Sinagog Mimarisi ve Edirne Büyük Sinagogu*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Ana Bilim Dalı: İstanbul
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK]. (2003- Temmuz). *Vizyon 2023. Teknoloji Öngörüsü Projesi Rapor*. Ulaştırma ve Turizm Paneli. Erişim Tarihi: 18 Aralık 2013
- Türkiye İş Bankası, (2004). *Tarih Boyunca İznik*, İş Bankası Yayınları: İstanbul
- Türkiye Otelciler Federasyonu [TÜROFED]. Erişim Tarihi: 20 Aralık 2013, http://www.turofed.org.tr/PDF/DergiTr/Turizm_RaporuTUR%C4%B0ZM%20RAPORU%20%C5%9EUBAT%202014.pdf

Türkoğlu E. A. (2006). *Geçmişten ve Günümüzde Antakya'da Hristiyanlık*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Adana

TÜRSAB (2006). Ülkeler Turizm Raporu,

<http://www.tursab.org.tr/tr/istatistikler/arastirma-dosyalari/ulke-raporlari>

Ventura A. (2007). *Beth İsrail Sinagogu*, Jorj Abajoli Matbaacılık: İzmir

Yücelman A. (2007). *Şanlıurfa Rehberi*, Yenigün Basım Yayım: İstanbul

Zeren Z. (2010). *Hint Kökenli Dinlerde Tanrı Tasavvuru*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi. Yüksek Lisans Tezi.

İnternet Kaynakları

<http://sudemle3.blogcu.com/izmir-kilise-ve-sinagoglari/1885772>

<http://www.italiantourism.com/religiousplaces.html#Venice>, 15.03.2011

http://www.platma.org/index.php/mod.publicaciones/mem.descargar/fichero.publicaciones_ETCJuly_2010_Trends_and_Outlook_a5e1168c%232E%23pdf/chk.893b78f182a86afdbc5d7e913f4425c4, 24.03.2011

<http://www.salom.com.tr/>

[http://www.turkcewiki.org/wiki/St._Antuan_Katolik_Kilisesi_\(%C4%B0zmir](http://www.turkcewiki.org/wiki/St._Antuan_Katolik_Kilisesi_(%C4%B0zmir)

<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210607/aya-fotini-kilisesi.html>

<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210616/saint-mary-magdalena-anglican-episcigal-kilisesi.html>

<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77396/bet-hillel-sinagogu.html>

<https://izmir.ktb.gov.tr/tr-77406/portekiz-sinagogu.html>

<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-90973/aya-vukla-aziz-vukolos-kilisesi.html>

<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-90977/saint-jean-katedrali.html>

<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-90982/santa-maria-kilisesi-bornova.html>

<https://www.germany.travel/tr/index.html>, 24.03.2019

<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210585/saar-asamayim-havrasi.html>

<http://www.turkyahudileri.com/index.php/tr/tarih/sinagolar/74-los-forasteros-orahim-sinagogu>

<https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210579/hahamhane.html>

www.italyaonline.net, 15.09.2019

www.izmirdeyasam.com

www.kültür.gov.tr

www.sanliurfa.bel.tr